

DRUGO POGLAVLJE

Uređenje nacionalne države

Većina novonastalih nacionalnih država u jugoistočnoj Evropi suočavala se s istim, dosta ozbiljnim problemima, od kojih je prvi svakako bilo pitanje definiranja nove državne strukture i njenih mehanizama. U tom procesu su ustavi, naravno, od ključnog značaja, ali pored pravnog okvira, komplicirano je i pitanje konkretne izgradnje institucija. Nove političke elite trudile su se da na praktičan način kombiniraju zapadnjačke modele s lokalnim i nacionalnim tradicijama i interesima. Iako je bilo nastojanja da se stvore republike, tokom XIX. stoljeća sve novedržave jugoistočne Evrope bile su monarhije, u nekima su vladali lokalni kneževi (Crna Gora, Srbija), u drugima kneževi sa Zapada (Grčka, Rumunija, Bugarska, Albanija). Stanje se promijenilo tek po završetku Prvoga svjetskog rata, kada su nove nacionalne države, kao i neke stare, odabrale – ili bile primorane odabrati republikanski oblik vladavine. Pokazalo se da je put ka ustavnom, višepartijskom i u zadovoljavajućoj mjeri demokratskom političkom sistemu izuzetno težak i trnovit, da ga dodatno otežavaju rigidnost društva, privredna i kulturna zaostalost, kao i autoritarna tradicija i običaji.

Pitanje državljanstva bilo je izuzetno osjetljivo. Nove nacionalne države nisu bile ni etnički ni vjerski homogene. Osim toga, u modernom svijetu mnogi značajni pokreti prekoračuju državne granice, a stanovništvo se sve više miješa. Zbog raznih predrasuda i različitih interesa, određeni ljudi i grupe ljudi integrirani su u društvo ili isključivani iz njega; mehanizmi za to su različiti, a sežu od postavljanja pravnih ograničenja do praktičnih oblika diskriminacije. U pitanju su veoma složeni procesi: davanje punih prava vjerskim i etničkim manjinama često je bilo rezultat pritiska stranih sila, poslije čega je znao uslijediti zamah ksenofobičnih osjećanja, pa i žestoki sukobi i stradanja u kriznim vremenima.

Nove nacionalne države bile su slabe i nestabilne. Da bi opstale, morale su izgraditi čvrste institucije i modernizirati se. To je podrazumijevalo i izgradnju djelotvorne administracije i pouzdanog vojnog sistema, općih zakona i mjera, restrukturiranje crkve na nacionalnoj osnovi, pa i izgradnju željeznica. Stvaranje nacije nije ograničeno na institucije i infrastrukturu, već podrazumijeva i proces akulturacije. Pod uticajem općeg obrazovanja, učenih društava i različitih oblika kulturnih medija, ljudi su promijenili način razmišljanja, legitimirali nove političke sisteme, naveli pojedince i društvene grupe da se identificiraju s novom nacionalnom državom.

IIa. Opći aspekti državne organizacije

II-1. Nacrt ustava iz pera Rige od Fere (1797.)

O republici

Član 1. Helenska¹³ republika je jedinstvena cjelina koja obuhvata različite rase i vjere; ona različite vjere ne posmatra s neprijateljstvom; ona je nedjeljiva, uprkos rijekama i morima koji razdvajaju njene čvrsto povezane zemlje.

O podjeli naroda

Član 2. Helenski narod, to jest svi stanovnici ove države, bez obzira na vjeroispovijest i jezik, podijeljeni su u jedinice u kojima postoji lokalna vlast kako bi sami mogli sobom da upravljaju; znači, oni se u svakoj pokrajini okupljaju da bi izrazili svoje mišljenje o svakom problemu. [...]

¹³Koristimo riječ „helenski“ umjesto „grčki“ zato što Riga ne misli na državu Grka, već na državu koja bi bila nadahnuta klasičnim političkim idealima. Osim toga, sam Riga u svojim tekstovima koristi izraz „Heleni“ i „Helada“, a ne „Grci“ i „Grčka“ ili „Romeji“, kao što je to bio slučaj kod učenih ljudi iz njegovog vremena (vidi, naprimjer, tekstove I-4 i I-7).

UREĐENJE NACIONALNE DRŽAVE

O pravu državljanstva

Član 4. Državljanin je svaka osoba starija od 21 godine koja se rodila i živi u ovojsuverenoj državi.

– Svaki stranac stariji od 21 godine, koji je u zemlji živio više od godinu dana i samse izdržava, također je državljanin. [...]

– Svako ko se služi savremenim ili starogrčkim jezikom i pomaže Heladi, čak i ako živi na drugom kraju svijeta (jer helensko se sjeme prosulo na obje hemisfere), jeste Helen i državljanin ove države

– Svaki kršćanin, koji ne mora govoriti grčki ili starogrčki, ali pomaže Heladi, jeste njen državljanin

– Konačno, svaki stranac za kojeg državna uprava smatra da je dostojan da bude stanovnik naše domovine, naprimjer neki dobar zanatlija, vrijedni učitelj ili zaslužni patriota, smatra se dobrodošlim u našoj zemlji i uživa ista prava kao i svi njeni državljanin

Rigas, str. 45.-47.

II-2. Govor Bože Grujevića na prvom zasijedanju Praviteljstvujušćeg sovjeta (1805)

[...] Mi da podignemo i da dobro utvrdimo u Srbiji ova dva rada (principa): razum i pravdu i da ih dobro ukrepimo s celom našom snagom, da se svaka sila i snaga njima pokori. I ovaj mudri i pravedni zakon, da nam prvi gospodar i zapovednik bude. On da zapoveda gospodarima, vojvodama, Sovjetu, sveštenstvu, vladikama, i svakome malomu i velikomu. On će nas braniti, i svobodu i voljnost sačuvati. Gde je dobra konstitucija, tj. gdi je dobro ustanovljenje zakona, i gdi je dobro uređena vlast pod zakonom, tu je svoboda, tu je voljnost, a gdi jedan ili više po svojoj volji zapovedaju, zakon ne slušaju, no ono što hoće čine: tu je umreo vilajet i nema slobode, nema sigurnosti, nema dobra, već je onda pustailuk i ajdukluč (bezakonje i samovolja, razbojništvo), samo pod drugim imenom. [...]

Ovo su odlomci iz ustava koji je 1797. godine napisao Riga od Fere (1757.-1798.), jedan od najznačajnijih predstavnika grčke prosvijećenosti. Pod uticajem francuskog revolucionarnog ustava iz 1793. godine, on Grcima naziva sve one koji žive u republici, bez obzira na vjeru i jezik, i okupljaju se da bi donosili odluke o zajedničkim stvarima. Rigu je uhapsila austrijska policija, optužen je za kovanje zavjere, i predat turskim vlastima, koje su ga juna 1798. godine pogubile u Beogradu.

Ko bi, po mišljenju autora, trebalo da budu državljanin helenske republike? Kakav je stav u pogledu prava građanstva, prema Grcima koji žive u Grčkoj i onima koji žive u inozemstvu? Koja su prava i obaveze predviđeni za strance? Razgovarajte o odnosu između državljanstva i vjere u ovom nacrtu ustava. Koji su njegovi elementi inspirirani Francuskom revolucijom? Uporedite ovaj tekst s događajima koji su uslijedili prema tekstovima II-10 i II-11.

Sigurnost 1. života, 2. imanja, i 3. časti, svaki, da, i ono dete koje se još rodilo nije, ište od zapovednika, i ako poglavar njima svima život, imanje i čast sačuvati neće, ili ne može, nije dostojan poglavar biti. Druga dužnost poglavara jeste, osloboditi neosvobođene, i svobodu vilaetsku sačuvati, jerbo nam je u svobodi dvaput mio i sladak život. Svoboda nas razlučava od zverova, i rob gori je od zvera, jerbočoveku robu ono se oduzima što ga čini čovekom. Bolje je ne živeti, nego u poganom ropstvu biti. Svoboda ... nas ljudima čini, – svoboda i voljnost daje vojniku jakost, vojvodama i poglavarima mudrost, i pravosudije (pravilno rasuđivanje)... U svobodnoj zemlji u polju bolje rodi, i marva se bolje plodi, lep se hleb jede i dobro vino pije. Jednom rečju gdi nema svobode tu nema života.

Memoari, str. 295.-297.

Boža Grujević (Teodor Filipović), Srbin iz Mađarske, živio u Rusiji gdje je postao univerzitetski profesor u Harkovu. U jesen 1804. godine pridružio se srpskoj delegaciji ustanika koja je otišla u Sankt Petersburg da traži pomoć i podršku od Rusije. Marta 1805. godine došao u Srbiju, gdje je učestvovao u stvaranju vlade, prvih institucija nove države i bio član Praviteljstvujušćeg sovjeta (prve vlade).

Šta je govornik htio poručiti? Šta misliš o posljednjoj tvrdnji koju iznosi?

II-3. Pismo Vuka Karadžića knezu Milošu Obrenoviću (1832.)

Zemun, 24. april 1832.

Vaša svetlosti,

Premilostivi gospodaru! [...]

Istina je ono što su naši stari kazali da niko ne može celom svetu kolača namesiti; ali s današnjim vladanjem Vaše Svetlosti gotovo bi se u skupu moglo reći, da niko tamo nije zadovoljan; kad bi se to pak stalo dalje razgranjavati i razdeljivati, onda bi se našlo da su najnezadovoljniji oni činovnici koji su najbliže i najčešće oko vaše svetlosti i najzadovoljniji oni ljudi koje vaša svetlost ne poznaje te nikako.

Svi uzroci ovoga nezadovoljstva gotovo bi se mogli u dva glavna reda razdeliti. Ili su ljudi nezadovoljni zato što ne samo što ne mogu prema svome mogućstvu po svojoj volji živeti, nego što niko nije siguran ni sa svojim životom, ni s poštenjem (češču), niti je gospodar od svoga bogodanoga i s pravdom i s trudom stečenoga imanja; ili zato što se za opću polzu ne stara i ne radi onako kao što bi (po nji ovom mnjeniju) trebalo i moguće bilo. [...]

Opet na kratko da kažem: s vladanjem vaše svetlosti niko tamo nije zadovoljan, ama baš niko, osim vaša dva sina, a i oni da su malo stariji, možebiti da bi bili nezadovoljni, kao makar ko drugi; i što se god ko čini zadovoljnijim i češće više: „Da bog živi gospodaru! U zdravlju vašemu gospodaru!“

On je nezadovoljniji, pa se samo pretvara da bi nezadovoljstvo svoje pokrio. [...]

Najpre ću da kažem, kao za pravilo, po kome će mi se o svemu ostalom suditi moći, da je za svakoga vladaoca prava polza samo ono, što je polezno i za njegov narod; a što je god njegovome narodu na štetu, ono ni njemu nikako ne može biti na pravu polzu. [...]

1. Valjalo bi dati narodu pravicu, ili, kao što se danas u Evropi obično govori, konštituciju. Ja ovde ne mislim konštituciju francusku, ili englijsku, ili novu grčku; nego, od prilike, da se odredi način praviteljstva i praviteljstvo da se postavi... da se svakom čoveku osigura život, imanje i čest, da svak svoj posao koji nikog nije na štetu, može raditi po svojoj voji i po svojoj volji živeti; da svaki čovek zna, šta mu valja činiti, da se ne boji niti vas, niti ikoga drugoga; da niko nikoga ne može na silu naterati da ga služi; da se tvrdo zna koji je činovnik stariji, koji li je mlađi; da se bez pravog uzroka i bez suda ne može činovnik ni iz službe isterati, niti na trag u manji čin povratiti; da se niko ne može naterati da se protiv svoje volje primi kake službe i da svaki činovnik, kad mu bude volja, može službu ostaviti. [...]

Ja mislim: teško onome vladaocu, koji za to drži momke i soldate i gardu, da ga čuvaju od njegova naroda! Vladaocu treba da je najveća obrana u njegovoj zemlji narodna ljubav, zadovoljnost s njegovim vladanjem i uverenje da mu (tj. narodu) po smrti njegovoj samo gore može biti, a bolje nikako da ne može.

A) Danas u Srbiji praviteljstva, u pravome smislu ove reči, nema nikakvoga, nego ste celo praviteljstvo vi sami: kad ste vi u Kragujevcu, i praviteljstvo je u Kragujevcu; kad ste vi u Požarevcu, i ono je u Požarevcu; kad ste vi u Topčideru, i ono je u Topčideru; kad ste vi na putu, i ono je na putu; a da vi sutra, sačuvaj bože, umrete (koje jednom mora biti), umrlo bi i praviteljstvo, pa onda, ko bi bio jači, onaj i stariji.

B) Kad bi se u Srbiji praviteljstvo postavilo, onda bi Srbija dobila pristojno i nužno poverenje i kod država i kod privatni ljudi, jer bi praviteljstvo najpre dobro razmislilo šta će obreći ili učiniti, a kad bi što obreklo ili učinilo, onoga bi se tvrdo držalo, po onoj narodnoj pripovesti „carska se ne poriče“

C) Najmudriji vladalac, koji je makar sve vreme svoje mladosti proveo učeći se vladati, opet ne može, kao što treba, sam državom upravljati, jedino zato, što je za jednog čoveka teško i jednoga malog sela svim poslovima upravljati kao što treba, a kamo li čitavom zemljom i narodom; drugo, što „četiri oka bolje vide nego dva!; a treće, što je najmudriji i najučeniји vladalac opet *čovek*, podložan svim strastima i slabostima ljudskim, pa bi mogao u ljutini ili u kakoj drugoj ovakoj strasti kome krivo učiniti. [...]

3) Valjalo bi urediti škole. Po mome mnjeniju Srbija danas nema ni u čemu veći nedostatak, ni veću nuždu i potrebu, nego u ljudima sposobnim za narodne službe. [...]

Šta misliš, zašto je Vuk Karadžić poslao ovo pismo? Koje glavne probleme državne politike i vlade pisac naglašava?

II-4. Srpski ustav iz 1835. godine – struktura vlasti

29. Knjaz Srbski mora biti rođeni ili prirodni Srbin i pravoslavnoga vostočnoga vjeroispovedanija. Istog veroispovedanija moraju biti Knjaginja i žene članova familije Knjažeske.

45. Državni Sovjet Srbski najviša je vlast u Srbiji do Knjaza.

46. Državni Sovjet čuva, da nikakav Srbin, kog mu drago čina, nepovredi i nenaruši ustava knjažestva Srbije.

47. Drž. Sovjet motri i čuva, da se ni najmanjem Srbinu nečini kakva bud nepravda; a gdi god bi opazio, da se čini, a on će pohitati i u dogovoru s Knjazom ukloniti istu nepravdu.

79. Po svoj Srbiji rukovodiće se pravosudije jednako i po jednom zakoniku Srbskom, koji će se kako za građanske parnice, tako i za krivice i zločinstva što skorije javno izdati i sudovima prepisati.

80. Sudija ne zavisi u izricanju svoje presude ni ot koga u Srbiji, do od zakonika Srbskog; nikakva, ni veća ni manja, vlast... ne ima prava, otvratiti ga od toga, ili zapovediti mu, da drugčije sudi...

82. Skupština narodna sastoji se iz sto najodabranijih, najrazumnijih, najpoštenijih i poverenija narodnog u najvećem stepenu zaslužujući(h) deputata iz svih okružja i svega Knjažestva Srbije.

Jovičić, str. 48.-49.

II-5. Rumunski ustav iz 1866. godine – opće odredbe

Član 1. Rumunska kraljevina sa svim svojim područjima na desnoj strani Dunava jedinstvena je i nedjeljiva država.

Član 2. Rumunska teritorija ne može se otuđiti, državne granice se zakonom ne mogu mijenjati ni pomjerati.

Član 3. Rumunsku teritoriju ne mogu naseliti narodi stranog porijekla [...].

Član 5. Rumuni uživaju slobodu mišljenja, slobodu obrazovanja, slobodu štampe, slobodu okupljanja.

Član 10. U državi nema klasnih razlika. Svi Rumuni su jednaki pred zakonom, moraju plaćati iste poreze i jednako obavljaju svoje javne dužnosti.

Na javnim, građanskim i vojnim položajima mogu biti samo Rumuni. [...]. Stranci ne mogu zauzimati javne položaje, osim u izuzetnim slučajevima koji su određeni zakonom [...].

Član 12. Stoga su u Rumuniji ovim zabranjene sve privilegije, izuzeci i klasni monopoli.

Član 13. Garantirana je sloboda pojedinca. [...].

Član 21. Sloboda mišljenja je potpuna. [...].

Član 23. Obrazovanje je besplatno.

Član 31. Sva vlast države potiče od naroda i država je može vršiti samo preko predstavnika naroda i u skladu s principima i pravilima koje propisuje ovaj Ustav.

Član 32. Zakonodavnu vlast imaju isključivo Kralj i Narodna poslanička skupština.

Narodna skupština je podijeljena na dva doma: Senat i Narodno predstavništvo. Oko svakog zakona moraju se usaglasiti sva tri ogranka zakonodavne vlasti.

Član 35. Izvršnu vlast ima Kralj, i on raspolaže svim ustavnim sredstvima.

Član 36. Sudska vlast se vrši u sudovima i tribunalima. Njihove odluke i presude se izriču u skladu sa zakonom i izvršavaju u ime Kralja.

Član 38. Članovi obje Skupštine predstavljaju čitavu naciju, ne samo oblast ili grad u kojem su izabrani. [...]

Član 92. Kralj je lišen svake odgovornosti. Sva odgovornost je na ministrima.

Kraljev dekret ne stupa na snagu prije nego što ga potpiše nadležni ministar, koji na taj način snosi dalju odgovornost za taj dokument.

Constituțiile, str. 33.-41.

Tokom tridesetih godina XIX. stoljeća sve veći broj srpskih intelektualaca i političara suprotstavljao se despotskoj vladavini Miloša Obrenovića (1780.-1860., knjaz 1815.-1839., 1858.-1860.). Jedan od najvećih autoriteta među njima bio je Vuk Karadžić (1787.-1864.), istaknutija ličnost srpske nacionalne kulture u XIX. stoljeću. Jezikoslovac, etnolog i historičar, Vuk je objavio prvu gramatiku i rječnik modernog srpskog jezika, sakupljao je i objavljivao narodne lirске i epske pjesme, preveo Novi zavjet sa crkvenoslovenskog na srpski. U vrijeme pisanja ovoga pisma bio je prvi predsjednik Suda u Srbiji.

Kakva je uloga nacije u organizaciji rumunske države? Kako se u ustavu primjenjuje podjela i kontrola vlasti?

II-6. Proklamacija knjaza Nikole Hercegovcima juna 1876. Godine

Muhamedanci! U Oslobođenoj Hercegovini vi će te živjeti slobodno. Zakon će u njoj za svakogajedan i jednak biti, a za sve pravedan. U vjeru vašu kao u svetinju niko neće ticati. Ja vam jemčim za to, a o pravičnosti i ljubavi mojoj prema vama svjedoci su stotine jednovjernika vašijeh, koji su uzemlji mojoj i kod mene nalazili vazda bratskoga dočeka, pomoći i odlikovanja. Ja vas pozivam dakle, Muhamedanci, da ne dižete oružja protiv svoje jednokrvnebraće Hrišćana.

Knjaz Nikola

Besjede i proglosti kralja Nikole,
Centralna narodna biblioteka Crne
Gore „Đurđe Crnojević“, Cetinje, 2010, str. 31

II-7. Britanski ambasador u Istanbulu o stavu Turaka prema ustavu (1876.)

Svi su govorili o „ustavu“ i tome da su softe [učenici u muslimanskim vjerskim školama] onaj inteligentniji dio prijestolničkog javnog mnjenja, koji zna da ga čitav narod podržava. Ni kršćani, kao ni muhamedanci, čini mi se, neće posustati dok ne dobiju taj ustav, a ukoliko sultan odbije da ga donese, gotovo neizbježno će doći do pokušaja njegovog svrgavanja, jer već sada kruže tekstovi iz Kurana koji za vjernike predstavljaju dokaz da Kuran zahtijeva zaista demokratsku vlast. Današnja apsolutna vlast koja je data sultanu zapravo je uzurpacija prava naroda koju sveti zakoni ne dozvoljavaju, i tekstovi i presedani su tu da pokažu kako ne treba iskazivati poslušnost suverenu koji zapostavlja interese države [...].

Eliot, str. 231.-232.

Da li su muslimani u Osmanskom carstvu smatrali da je ideja ustava uvezena iz kršćanske Evrope? Šta misliš, zašto su pristalice ustava tvrdile da je on u skladu sa svetim islamskim zakonima?

II-8. Turski ustav iz 1876. godine

Osmansko carstvo

Član 1. Osmansko carstvo obuhvata sadašnju teritoriju i posjede i djelomično nezavisne pokrajine. Ono je nedjeljiva cjelina od koje se nijedan dio ne može otcijepiti iz bilo kog razloga.

Član 4. Njegovo Visočanstvo Sultan, sa titulom „Vrhovnog kalifa“, zaštitnik je islamske vjere. On je suveren i car svih podanika Osmanskog carstva.

Član 5. Njegovo Visočanstvo Sultan ne može biti pozvan na odgovornost i njegova ličnost je sveta.

UREĐENJE NACIONALNE DRŽAVE

Član 7. Među suverena prava Njegovog Visočanstva Sultana spada i sljedeće: on postavlja i smjenjuje ministre; na način određen privilegijama koje ima, on daje odlikovanja, titule i vrši imenovanja; on izdaje novac; njegovo se ime izgovara tokom molitve u džamiji; on sklapa sporazume sa stranim silama; on objavljuje rat i proglašava mir; on upravlja kopnenom vojskom i mornaricom; on sprovodi šerijatsko pravo; on se stara o sprovođenju javnih mjera; on ublažava ili ukida kazne koje je izrekao sud; on saziva i odlaže skupštinsko zasjedanje; on raspušta, ukoliko to smatra neophodnim, poslanički kabinet i poziva na direktno glasanje za nove članove.

Lične slobode

Član 8. Svi podanici Carstva nazivaju se Osmani, bez obzira na vjeroispovijest; status Osmanina se dobiva i gubi u skladu s uvjetima propisanim zakonom.

Član 9. Svaki Osmanin uživa ličnu slobodu ukoliko ne ugrožava slobodu drugog.

Član 10. Lična sloboda je nepovrediva. Niko ne može biti kažnjen, iz bilo kog razloga, izuzev u slučaju koji je određen zakonom i na način zakonom predviđen.

Vjera

Član 11. Državna vjera je islam. Ali, iako se drži tog principa, država će braniti slobodno ispovijedanje drugih vjera i čuvati vjerske privilegije koje su date pojedinim zajednicama, ukoliko to ne remeti javni red i moral.

Jednakost pred zakonom, javne službe

Član 17. Svi Osmani su jednaki pred zakonom. Imaju ista prava i dužnosti prema zemlji, bez obzira na vjeroispovijest.

Član 18. Turski je zvanični jezik i poznavanje turskog je preduvjet za namještenje u državnoj službi.

Član 19. Svi Osmani mogu dobiti državno namještenje u skladu sa svojom zaslugama i sposobnostima.

Imovina

Član 21. Zajamčena je sva imovina, pokretna i nepokretna, koja po zakonu nekome pripada. Ne može biti oduzeta, osim na osnovu valjanog razloga koji se javno dokaže i tiče se ranijih obaveza plaćanja, a prema zakonu o vrijednosti imovine koja je u pitanju [...]

Narodna skupština

Član 42. Narodnu skupštinu čine dva doma: Gornji dom, to jest Senat, i Poslanički dom.

Član 43. Dva Doma će se sastajati 1. novembra svake godine da bi se carskim dekretom (irade) otvorio rad skupštine, a zatvaranje, koje je zakazano za 1. mart naredne godine, također se održava po carskom dekretu. Jedan Dom ne može da zasjeda ukoliko ne zasjeda i drugi.

Član 47. Članovi Narodne skupštine su slobodni da kažu svoje mišljenje i da glasaju kako žele. Oni se ne mogu ucjenjivati ili mamiti obećanjima, niti se na njih smije uticati prijetnjama. Njima se ne može suditi zbog onoga što misle ili kako glasaju za vrijeme rasprave, osim ukoliko to nije u suprotnosti sa postojećim Poslovnikom skupštine, kada im se može suditi na Osnovu odredbi koje su na snazi.

Upravljanje pokrajinama

Član 108. Uprava nad provincijama zasnovana je na principu decentralizacije.

Razne odredbe

Član 115. Nijedna odredba ovoga Ustava ne može, ni iz kog razloga, da bude suspendirana ili zanemarena.

www.ata.boun.tr/department20webpages/ata_/constitutionoftheottomanempire1976

Ustav je donesen decembra 1876. godine, u vrijeme „istočne krize“ 1875.-1878. Njegovim donošenjem trebalo je preduprijeti miješanje velikih sila na strani nemuslimanskih podanika u Osmanskom carstvu: nov i moderan ustav osigurava im sva prava, dok istovremeno potvrđuje nedjeljivost Carstva. U tom pogledu Ustav nije bio djelotvoran jer nije odvratio Ruse od objave rata 1877. godine. Poslije poraza, Ustav je stavljen van snage i vraćen tek 1908. godine; po završetku Prvoga svjetskog rata postao je izlišan, pošto se Carstvo raspalo.

U čemu je Osmanski ustav iz 1876. godine sličan ustavima u drugim nacionalnim državama na jugoistoku Evrope? Koji su sigurnosni elementi uneseni u tekst Ustava kako bi se spriječio povratak autokratske vlasti? Pokušaj razumjeti zašto u Ustavu iz 1876. godine islam ima privilegiran položaj. Koje su mjere uvedene da bi se Osmansko carstvo sačuvalo od rasparčavanja? Da li su te mjere bile realne s obzirom na situaciju 1876. godine?

II-9. Prijestolna besjeda knjaza Nikole povodom proglašenja ustava Crne Gore (1905.)

Gospodo poslanici!

Oblik Vrhovne Državne Uprave bio je do sad u ovoj zemlji oblik Samodržavja. Vlast i vođenje te Uprave naslijedio sam i Ja, po milosti Božjoj, sedmi Vladalac iz Moje Kuće. Ni moji slavni prethodnici ni Ja, nijesmo se, kao drugi autokrati, smatrali neodgovornima i nijesmo držali da je naša volja zakon. U mirno doba mi smo bili Crnogorcima prava bratska braća, u bojeve išli smo kao oni, ginuli smo gdje i oni, rane smo dočekivali i zadavali gdje i oni, sve od Careva Laza do Vučijeg Dola¹⁴ [...]

Naša se vlast začela na goljoj poljani, na ništa bez ništa, pod vedrim nebom i naočigled neprijatelja. Bila je zakonita, jer je narodom glasovana, a vršila se srcem, ljubavlju i energijom. [...] Krajem sedamnaestog vijeka Moja Kuća zatekla (je) domovinu našu bijednu i gotovo poplavlvenu drugom vjerom, a naša lijepa Pravoslavna vjera nalazila se u velikoj opasnosti. [...] Danas u Otadžbini granice razmaknute i međunarodno utvrđene od ušća Bojane u Jadransko More, do sastanka Tare i Pive, koje Drinu sačinjavaju, i od Bijele Gore, do Čakora, više Peći i Dečana. [...]

Ovijem danom Otadžbina naša postaje Ustavna monarhija i mi sa srećom stupamo u nov politički život. Praštajući se sa onim starim, ne mogu da na ovom raskršću iz dubine Mi srca ne odam dostojnu blagodarnost i Sijenima Mojih i vaših Predaka za njihovu svetu zajednicu i zavještanu nam od njih slobodu. [...]

Moja odluka na izdavanje Ustava na dvije će strane radosno odjeknuti. Vi, i svi uopće srpski rodoljubi, prihvatit ćete je sa onom istinskom vjerom, koja ju je i nadahnula – vjerom da će ona biti uspešna i srećna za razvitak i napredak Otadžbine.

Crnogorski, IV, str. 34.-46.

Nikola I. Petrović (1841.-1921.) vladao je Crnom Gorom 1860.-1918., najprije kao knez, a od 1910. kao kralj. Tokom njegove vladavine Crna Gora postala je nezavisna (1878.) i proširila teritoriju na račun Osmanskog carstva. Budući da je dvije godine proveo školujući se u Parizu, u Crnoj Gori unaprijedio je školstvo i podsticao modernizaciju institucija. Zbog otpora tradicionalnih društvenih struktura, mnoge reforme morale su se provoditi od vrha države naniže i zato su bile zakašnjele u poređenju s drugim nacionalnim državama u jugoistočnoj Evropi.

Na koji način se monarhija legitimirala? Zašto je knez odlučio donijeti Ustav?

II-10. Mladoturska proklamacija (1908.)

1. Osnova Ustava bit će poštovanje prvenstva narodne volje. Jedna od posljedica tog principa bit će zahtjev da se bez odgađanja utvrdi pred Kabinetom odgovornost ministra i u skladu s tim će se smatrati da je ministar u ostavci ukoliko ne dobije većinu glasova u Kabinetu.
2. Ukoliko senatori ne budu činili jednu trećinu poslanika, onda će na sljedeći način biti imenovan Senat: jednu trećinu imenovat će sultan, a dvije trećine narod; mandat senatora bit će ograničen.
3. Zahtijevat će se da svi turski podanici koji su navršili 20 godina, bez obzira na imetak ili bogatstvo, dobiju pravo glasa. Oni koji su izgubili svoja građanska prava neće, naravno, imati ni pravo glasa.
4. Kako bi se poštovao prvi član Ustava iz 1293. godine (po Hidžri), u ustavnu povelju se moraju unijeti tačne odredbe o pravu na slobodno formiranje političkih stranaka.
7. Turski jezik ostat će zvanični jezik. Zvanične prepiske i rasprave vodit će se na turskom.
9. Svaki građanin uživat će potpunu slobodu i jednakost bez obzira na nacionalnost i vjeroispovijest i imat će jednake dužnosti. Svi podanici, pošto su pred zakonom jednaki u pogledu prava i dužnosti prema državi, mogu raditi u državnoj službi u skladu s vlastitim sposobnostima i obrazovanjem. Zakon o vojnoj službi jednako se tiče i onih koji nisu muslimani.
10. Već postojeće vjerske privilegije, date pojedinim nacijama, mogu se i dalje slobodno koristiti.
14. Pošto se ne diraju imovinska prava zemljoposjednika (jer se ta prava moraju poštovati, i po zakonu moraju ostati netaknuta), seljacima će biti omogućeno da kupuju zemlju i bit će određen način na koji će oni moći da uz niske kamate pozajmljuju novac. [...]
16. Obrazovanje će biti besplatno. Svaki građanin, u granicama propisanim Ustavom, može otvoriti privatnu školu u skladu s posebnim zakonima.
17. Sve škole bit će pod državnim nadzorom.

¹⁴ Mjesta na kojima su se vodili bojevi s Turcima

UREĐENJE NACIONALNE DRŽAVE

Kako bi svi građani dobili zajedničko i jednako obrazovanje, bit će otvorene državne škole, u njima će obrazovanje biti besplatno i primat će se dati svim nacionalnosti. U javnim školama bit će obavezna nastava na turskom. U državnim školama javna nastava bit će besplatna. Srednje i visoko obrazovanje u javnim i državnim školama bit će kako je gore određeno; u upotrebi će biti turski jezik.

Trgovačke, poljoprivredne i zanatske škole bit će otvorene s ciljem da se razviju resursi zemlje.

18. Radit će se na izgradnji puteva, željeznice i kanala, kako bi se olakšalo kretanje i povećalo bogatstvo zemlje. Ukinut će se sve što može da šteti trgovini i poljoprivredi.

www.fordham.edu/halsall/mod/1908yougturk.html

Poslije poraza u ratu 1877.-1878. sultan Abdulhamid II. (1886.-1908.) stavio je Ustav iz 1876. van snage i vladao autokratski. Mladoturci, opoziciona organizacija koju su mahom činili oficiri i učeni ljudi, tražila je vraćanje Ustava i reforme koje bi ojačale carstvo. Na kraju su Mladoturci 1908. godine izveli uspješnu revoluciju i preuzeli vlast, koju su držali sve do 1918. godine.

Glavni politički zahtjev Mladoturaka u vrijeme dok su se suprotstavljali Abdulhamidu II. bilo je vraćanje na snagu Ustava iz 1876. godine. Ipak, oni su prihvatili i neke izmjene Ustava: navedi koje su to izmjene i objasni zašto su Mladoturci na njih pristali. Uporedi član 17 iz ovoga teksta s tekstovima iz poglavlja II-e. Kakvu ulogu ima škola u procesu izgradnje nacije? Analiziraj član 18 i uporedi ga s tekstovima iz poglavlja II-d. Šta možeš reći o ulozi koju političkih vođa u razvoju privrede?

Tabela 1: Ustavi zemalja jugoistočne Evrope

Država	Prvi moderni ustav	Glavne izmjene			Današnji ustav
		Prije Prvoga svjetskog rata	Međuratni period	Poslije Drugoga svjetskog rata	
Albanija ¹⁵	1920.		1925, 1928, 1939.	14. 3. 1946, 1976.	21.10.1998.
BRJ Makedonija					17.11.1991.
Bosna i Hercegovina					24. 2. 1993, 14. 12. 1995.
Bugarska	1879. (ustav iz Trnova)			14. 12. 1947, 1971.	12. 7. 1991.
Grčka ¹⁶	1844.	1864, 1911.	1927.	1952.	07.6.1975.
Jugoslavija			1921. (Vidovdanski ustav), 1931.	31. 1.1946, 1963, 1974.	27. 4. 1992.
Kipar	1959. (1960.)				
Osmansko carstvo	1876.				
Rumunija ¹⁷	1866.		1923, 1938.	13. 4. 1948, 1952, 1965.	8. 12. 1991.
Slovenija					23. 12. 1991.
Srbija	1835.	1838, 1869 1888, 1901.			28. 9. 1990.
Turska	1924.			1961.	7. 11. 1982.
Hrvatska					22. 12. 1990.
Crna Gora	1905.				19.10.2007.

Tabela 2: Uvođenje općeg prava glasa u zemljama jugoistočne Evrope

	Opće pravo glasa za muškarce	Pravo glasa za žene
Albanija	1920.	Ograničeno – 1920, opće – 1946.
BRJ Makedonija	1913. (Srbija)	1945. (Jugoslavija)
Bosna i Hercegovina	1920. (Jugoslavija)	1945. (Jugoslavija)
Bugarska	1879.	Udate žene – 1938, opće – 1945.
Grčka	1864.	Ograničeno – 1929, opće – 1952.
Jugoslavija	1920.	1945.
Kipar	1960.	1960.
Rumunija	1918.	Ograničeno – 1929, opće – 1946.
Srbija	1869.	1945. (Jugoslavija)
Slovenija	1907. (Austrija)	1945. (Jugoslavija)
Turska	1924.	1930.
Hrvatska	1920. (Jugoslavija)	1945. (Jugoslavija)
Crna Gora	1905.	1945. (Jugoslavija)

¹⁵Kvaziustavna regulativa: Statut Međunarodne komisije za Albaniju (1914.).

¹⁶Prije osnivanja države, prvi ustavi donosili su se tako što su za vrijeme rata za nezavisnost za njih glasale revolucionarne skupštine: 1822. (Epidaurus), 1823. (Astros) i 1827. (Trezen).

¹⁷Kvaziustavne regulative: Organski statuti (1831./1832.) u Vlaškoj i Moldaviji; Pariska konvencija (1858.) za Ujedinjene kneževine Vlašku i Moldaviju (od 1859. Rumunija).

UREĐENJE NACIONALNE DRŽAVE

➤ Sl. 4. Trg ustava u Atini (1863.)

Bukureštanska ulica koja se u međuratno doba zvala Avenija kraljice Elizabete, promijenila je ime u vrijeme komunističkog režima u Bulevar 6. marta, što je datum inauguriranja prve vlade u kojoj su komunisti činili većinu, a zatim u Bulevar Georgi Georgiu Deža (rumunski komunistički vođa 1945.-1965.); poslije 1989. ta ista ulica preimenovana je u Bulevar Mihaila Kogalniceanua (po značajnom političaru, historičaru i piscu iz XIX. stoljeća), da bi jednom njenom dijelu nekoliko godina kasnije bilo vraćeno staro ime (Bulevar kraljice Elizabete). Nije teško razumjeti da politički režimi koriste imena ulica da bi legitimirali neka ideološka i historijska sjećanja. Možeš li pronaći takve primjere? Šta misliš o promjenama imena ulica?

Objasni ime koje je dobio ovaj trg. Da li u prijestolnici tvoje zemlje ili u tvom gradu postoji trg ustava? Da li je ikada postojao, odnosno da li postoji „nacionalni“ trg?

Markezinis, str. 312.-313.

Igra: imena ulica kao lekcija iz historije.

Podijelite se u četiri grupe. Uzmite turističke vodiče za četiri historijska perioda tokom XIX. i XX. stoljeća. Analizirajte imena ulica i trgova i pogledajte koliko se njih odnosi na historijske događaje i ličnosti, nacionalne heroje i događaje. Analizirajte izbor imena i njihove promjene. Istu igru možete igrati i sa spomenicima.

IIb. Građansko društvo

II-10 Definicija državljanina u grčkom Ustavu iz Epidaurusa (1822.)

U ime svetog i nedjeljivog trojstva, grčki narod, koji više nije u stanju da podnosi težak teret tiranije strahovite osmanske vlasti, uz velike žrtve uspio je da je se otrese i danas, preko svojih ovlaštenih predstavnika u Narodnoj skupštini, pred Bogom i ljudima, objavljuje svoje političko postojanje i nezavisnost.

U Epidaurusu 1. januara 1822. godine,
Prve godine nezavisnosti
Privremena politička zajednica Grčke

Dio A

Odjeljak A

O vjeri

a – Na teritoriji Grčke preovladava istočno pravoslavno kršćanstvo, ali će Grčka tolerirati sve druge vjere; njihovi obredi i sveti činovi obavljat će se bez ikakvih smetnji.

Odjeljak B

O općim pravima stanovnika grčke teritorije

Domaće stanovništvo grčke teritorije, koje vjeruje u Hrista, jeste grčko i uživa sva politička prava bez ikakve diskriminacije. Svi Grci su jednaki pred zakonom bez izuzetaka koji bi se pravili na osnovu specijalnih prava, klase ili službe. Svako ko dođe iz inozemstva da se naseli ili boravi na grčkoj teritoriji pred zakonom je jednak kao i pripadnik domaćeg stanovništva.

Vakalopoulos, str. 390.

Tokom grčke revolucije prvi „parlament“ sastao se u Epidaurusu i donio prvi ustav koji je bio pod uticajem sličnih tekstova nastalih za vrijeme Francuske revolucije. Iako je izmijenjen već tokom revolucije, Ustav iz Epidaurusa ostao je glavna referenca grčke političke kulture i simbol ideala onih koji su se borili za nacionalnu nezavisnost.

Ko su Grci prema Ustavu iz Epidaurusa? Kakav je odnos između vjerskog i nacionalnog identiteta? Da li je jezik preduvjet nacionalnog identiteta? Koje principe uočavaš u ovom ustavu?

II-12. Definicija državljana u grčkom Ustavu iz Trezena (1827.)

6. Grci su:

- starosjedioci grčke teritorije koji veruju u Krista;
- oni koji su bili pod turskom vlašću a vjeruju u Krista, i došli su ili će doći na grčku teritoriju da se pridruže našoj borbi, ili već žive na našoj teritoriji;
- oni koji žive na tuđim teritorijama ali su rođeni od grčkog oca;
- starosjedioci ili oni koji nisu starosjedioci, ili njihovi potomci, koji su postali građani stranih država pre objavljivanja ovoga Ustava, a koji su došli na grčku teritoriju i položili zakletvu Grčkoj;
- svi stranci koji dođu i postanu građani Grčke.

OEÄB, str. 107.

Uporedi tekstove II-10 i II-11 koje se tiču državljanstva. Šta primjećuješ?

II-12. Definicija državljana u srpskom Ustavu iz 1835. godine

108) Svako dete rođeno u Srbiji ili izvan Srbije, a od Srbina iz Srbije; svaki u vreme obnarodovanja ovoga ustava u Srbskoj službi u Srbiji i izvan Srbije nalazeći se činovnik ili služitelj hristijanskog vjeroispovjedanija; svaki, komu je deset godina prošlo ot kako se u Srbiji nalazi, ili koji nepokretna dobra u njoj ima, smatra se za Srbina, i ima pravo, uživati srbsko državno građanstvo.

109) Strani trgovci, fabrikanti, zanatlije, i zemljedjelci hristijanskog vjeroispovjedanija mogu pridobiti prava građanina srbskog, počem budu u Srbiji sedam godina dana i čestno se uzvladaju, ili počem im Knjaz zvanije kakvo dade; a inostranci, zasluženi o Srbiji, kako ot Knjaza pismo prime, da su prirodni Srbi. A kako će se pravo Srbskoga građanstva polučiti otređice osobiti zakon.

110) Građanin Srbski samo može biti činovnikom, tutorom, členom opštstva, i nadzirateljem javni i obštinski zavedenija (ustanova).

111) Svaki Srbin i bez svake razlike jednak je pred zakonima Srbskim, kako u obrani, tako i u kazni na svim sudovima ot najmanjeg do većeg. [...]

116) Svakomu građaninu Srbskomu otvoren je put k svim činovima u Srbiji, kako se samo nađe, da je sposoban i dostojan k njima. Pri jednakoj sposobnosti i predpostavlja se Srbin stranomu.

117) Svaki Srbin ima pravo birati način življenja svog po svojoj volji, samo koji nije na obštenarodnu štetu.

118) Kako rob stupi na Srbsku zemlju, ot onoga časa postaje slobodnim, ili ga ko doveo u Srbiju, ili sam u nju pobegao. Srbinu slobodno je roba kupiti, no ne prodati. [...]

128) Sva zemlja, koju narod Srbski ima, prinadleži (pripada) svakom imaocu kao prirodno imanje, kojim može po svojoj volji raspolagati, i koje može drugomu prodati; samo mora u tom slučaju javiti se nadležnoj vlasti svoga Obštstva i Okružja, i pred njom prodati ju; a poslije ne može naseljavati se na tuđu nekupljenu.

Jovičić, str. 48.-64.

Uporedi ovaj tekst s tekstom II-14, analiziraj odnos između vjere i građanstva na osnovu odlomaka ustava. Prouči prve ustave u tvojoj zemlji i provjeri da li u njima ima nekih odredbi koje status građanina vezuju za vjeroispovijest. Da li misliš da bi status državljana trebalo da zavisi od vjere? Nemoj odgovoriti samo sa da ili ne, već ponudi i neko obrazloženje u prilog svog stava i nađi primjere na osnovu iskustava u tvojoj zemlji. Zašto u tvojoj zemlji postoje (ili ne postoje) takve zakonske odredbe? Da li je vjeroispovijest preduvjet nacionalnog identiteta?

II-14. Zakonik Danila I, kneza Crne Gore i Brda

Do sad je bila Crna Gora i Brda¹⁸, istina slobodna, ali javnog zakonika, koji će Crnogorcu i Brđaninu slobodu ukrijepiti i braniti, imala nije, već je pravica i sudbina njihova samo u ustima vladaoca bila [...]

Prvo

Svaki Crnogorac i Brđanin jednak je pred sudom.

Drugo

Svakom Crnogorcu i Brđaninu po naslijeđenoj i do sad sačuvanoj slobodi ostaje i po danas i unaprijed, čest, imuće, život i sloboda njegova obezbijedena, niti može ni jedan Crnogorac niti Brđanin niti sud pravednome bratu Crnogorcu i Brđaninu u ove svetinje dirati [...]

Devedeset prvo

Uskok svaki dok stupi u našu slobodnu zemlju po zavjetu svetog Petra bivšeg Gospodara crnogorskog bezbjedan je i ne smije mu niko ništa krivo činiti, kad se on pošteno i po našem zemaljskome zakoniku vlada i upravlja, kojeg pravicu uživa isto kako i svaki naš brat Crnogorac i Brđanin; za svaku pak sagrijehu sudiće se i uskoku kako što ovaj zakonik izgovara.

Devedeset drugo

I ako u ovoj zemlji nema nikakve druge narodnosti do jedine srpske i nikakve druge vjere do jedine pravoslavne istočne, to opet svaki inoplemenik i inovjerac može slobodno živiti i onu slobodu i onu našu domaću pravicu uživati kako i svaki Crnogorac i Brđanin što uživa.

Crnogorski, I, str. 167.-184.

Danilo I Petrović Njegoš (1826-1860) naslijedio je svog strica Petra II Petrovića Njegoša na mjestu crnogorskog vladara 1851. Pošto je odbio položaj vladike, dobio je zvanje knjaza i Crnu Goru pretvorio u sekularnu knjaževinu s nasljednim dostojanstvom. Obrazovan i energičan, Danilo se uspješno borio protiv Turaka. Crnogorska armija je pobijedila otomansku vojsku na Grahovcu 1858. Poslije intervencije Francuske i Austrije, granica između Otomanskog carstva i Crne Gore je konačno utvrđena. Danilo se upustio u proces centralizacije i ubrzane modernizacije, donio zakonik 1855. Ubio ga je jedan pripadnik opozicije je u Kotoru, 1860. godine.

Kako su Crnogorci definirani u Zakoniku kneza Danila I? Da li su i pridošlice mogle postati Crnogorci?

II-15. Redefiniranje kategorije državljana u članu 7. rumunskog Ustava (1879.)

Član 7. U Rumuniji razlika u vjeroispovijesti ne predstavlja prepreku za uživanje i korištenje građanskih i političkih prava.

§ 1. Stranac, bez obzira na vjeroispovijest, bio pod stranom zaštitom ili ne, može da dobije pravo na useljenje ako uradi sljedeće:

- Vladi podnese zahtjev da bude naturaliziran, navede kolikim imetkom raspolaže, koje je profesije ili zanata i izrazi volju da se doseli u Rumuniju.
- Nakon podnošenja zahtjeva živi 10 godina u zemlji i pokaže se kao koristan građanin.

§ 2. Od ovoga postupka mogu biti izuzete sljedeće osobe:

- Oni koji u zemlju donose industriju, korisne izume ili izrazit talent, ili oni koji su ovdje započeli velike poslove ili pokrenuli industriju.
- Oni koji su rođeni i odrasli u Rumuniji od roditelja koji su se doselili u ovu zemlju i koji nikada nisu bili pod zaštitom neke strane zemlje.
- Oni koji su služili ovoj zemlji za vrijeme rata za nezavisnost i koji su kolektivno naturalizirani jednim vladinim ukazom i bez daljih formalosti.

§ 3. Naturaliziranje je moguće samo po zakonu i pojedinačno za svakoga.

§ 4. Donijet će se poseban zakon koji će odrediti na koji način stranci mogu da se dosele na rumunsku teritoriju.

§ 5. Samo Rumuni i oni koji su naturalizirani mogu postati posjednici seoskog dobra u Rumuniji. Poštovat će se sva prava koja su do ovoga trenutka stečena. Sve tačke i odredbe trenutno postojećih međunarodnih konvencija ostaju na snazi.

Constituțiile, str. 34.-35

¹⁸Brda su stari naziv za dio današnje Crne Gore. Obuhvatala su teritoriju sedam plemena: Bjelopavlića, Pipera, Rovčana, Moračana, Bratonožića, Kuća i Vasojevića. U Knjaževini i Kraljevini Crnoj Gori Brdska nahija i Brdska oblast bile su administrativne jedinice.

Rumunski ustav iz 1866. godine davao je državljanstvo samo kršćanima (član 7.), i tako isključivao Jevreje i muslimane. Na Berlinskom kongresu (1878.) velike sile su priznanje nezavisnosti Rumunije uvjetovale promjenom tog člana. Rumunska politička elita je to odbila, ali se nije mogla dugo opirati, tako da je na kraju pronađena kompromisna verzija za promjenu spornog člana.

Da li je promjena člana 7. značila i stvarni kraj vjerske diskriminacije, bar kad je priznavanje državljanstva u pitanju? Šta je potrebno da bi stranac zatražio rumunsko državljanstvo? Kako bi ti odredio/la uvjete za dobivanje državljanstva?

II-16. Sporazum o manjinama koji su potpisale savezničke i pridružene države i Rumunija (1919.)

Član 1.

Odredbe sadržane u članovima 2. do 8. ovoga Sporazuma Rumunija prihvata kao zakon s kojim ne smije doći u sukob nijedan drugi zakon, propis ili zvanični akt, niti pak neki drugi zakon, propis ili akt smije njemu biti nadređen.

Član 2.

Rumunija na sebe preuzima da garantira život i slobodu svim stanovnicima Rumunije bez obzira na porijeklo, nacionalnost, jezik, rasu i vjeru. Svi stanovnici Rumunije imaju pravo slobodno izražavati, i privatno i javno, svako vjerovanje, vjeru ili vjeroispovijest koje nije u suprotnosti s javnim poretkom i javnim moralom.

Član 3.

U skladu sa spomenutim odredbama Sporazuma, Rumunija prihvata i obznanjuje da će, bez ikakvih dodatnih uvjetovanja, državljani Rumunije postati svi koji u trenutku stupanja na snagu ovoga Sporazuma žive na teritoriji Rumunije, i na područjima dobivenim na osnovu Mirovnih sporazuma s Austrijom i Mađarskom, kao i ostalih područja koja Rumuniji eventualno mogu pripasti, pod uvjetom da te osobe nisu već državljani nekih drugih država izuzev Austrije i Mađarske.

Ipak, Austrijanci i Mađari stariji od 18 godina imat će pravo da se prema uvjetima navedenim u Sporazumima opredijele čije će državljanstvo prihvatiti. Odluka koju donese muž odnosit će se i na suprugu, a odluka roditelja ticat će se i djece ispod 18 godina starosti. Osobe koje koriste spomenuto pravo da se opredijele kojoj državi žele pripadati moraju se u narednih 12 mjeseci preseliti u državu za koju su se opredijelili.

Oni imaju pravo da zadrže nekretnine koje posjeduju na rumunskoj teritoriji. Sa sobom mogu ponijeti pokretnu imovinu svake vrste. Pri prijenosu imovine neće biti obavezni da plate carinu.

[...]

Član 5.

Rumunija neće postavljati bilo kakve prepreke korištenju prava koje spomenute osobe imaju prema zaključenim Sporazumima, ili sporazumima koji će tek biti zaključeni između Saveznika i Austrije ili Mađarske, a koja se tiču izbora da li će prihvatiti rumunsko državljanstvo.

Član 6.

Svi koji su rođeni na teritoriji Rumunije, a nisu po rođenju državljani druge države postaju rumunski državljani.

Član 7.

Rumunija bez daljih formalnosti priznaje kao rumunske državljane sve Jevreje koji žive na rumunskoj teritoriji, a nemaju državljanstvo neke druge države.

Član 8.

Svi rumunski državljani su jednaki pred zakonom i uživaju ista građanska i politička prava bez obzira na rasu, jezik ili vjeroispovijest. Razlika u vjeroispovijesti, vjeri ili pripadnosti nekoj vjerskoj zajednici neće biti prepreka rumunskom državljaninu da uživa građanska i politička prava kao što su, naprimjer, namještenje u državnoj službi, sticanje javnih ili počasnih funkcija, obavljanje pojedinih profesija i tako dalje [...]

Član 9.

Rumunski državljani koji pripadaju rasnoj, vjerskoj ili jezičkoj manjini bit će tretirani isto i imat će jednaku sigurnost pred zakonom i u svakodnevnom životu, kao i drugi rumunski državljani. Oni će imati jednako pravo da o svome trošku osnivaju, vode i kontroliraju dobrotvorne, vjerske i društvene ustanove, škole i druge obrazovne ustanove, sa pravom da u njima koriste vlastiti jezik i slobodno ispovijedaju svoju vjeru.

Član 10.

U gradovima i na područjima gdje živi znatan broj rumunskih građana koji ne govori rumunskim jezikom, Rumunija će osigurati da u okviru državnog obrazovnog sistema djeca takvih rumunskih državljana u osnovnoj školi pohađaju nastavu na maternjem jeziku. Ova odredba ne isključuje pravo rumunske vlade da u spomenutim školama uvede obavezu učenja rumunskog jezika.

[...]

UREĐENJE NACIONALNE DRŽAVE

Član 12.

Rumunija je saglasna da odredbe u navedenim članovima Sporazuma, koje se tiču pripadnika rasnih, vjerskih ili jezičkih manjina, prihvata kao obavezu čije se poštovanje nadzire na međunarodnom planu i koja je pod garancijom Lige naroda. [...]

www.austlii.edu.au/au/other/dfat/treaties/1920/13.html

Poslije završetka Prvoga svjetskog rata raspalo se Austro-Ugarsko, Rusko i Osmansko carstvo, a nastalo je nekoliko novih nacionalnih država, dok su neke stare dobile nove teritorije i brojne nacionalne manjine. Da bi se izbjegle nacionalne tenzije, na Mirovnoj konferenciji u Parizu (1919 - 1920.) te manjine su zaštićene posebnim međunarodnim ugovorima koje su odvojeno potpisale države istočne i jugoistočne Evrope.

Ugovori o manjinama često su smatrani miješanjem velikih sila u unutrašnje stvari suverenih država. Šta ti sada misliš o tome? Da li su ti ugovori bili legitimni? Da li su imali dejstva?

II-17. Redefiniranje kategorije državljana u rumunskom Ustavu iz 1923.

Član 1. Kraljevina Rumunija je nacionalno jedinstvena i nedjeljiva država.

Član 5. Rumuni, nezavisno od etničkog porijekla, jezika kojim govore i vjeroispovijesti, uživaju slobodu savjesti, slobodu obrazovanja, slobodu štampe, slobodu okupljanja i sve druge slobode i prava ustanovljena zakonom.

Član 6. Postojeći Ustav i svi drugi zakoni koji se tiču političkih prava predstavljaju nužan uvjet za uživanje tih prava (ukoliko je osoba Rumun). Posebnim zakonima, koji se donose dvotrećinskom većinom glasova, odredit će se uvjeti pod kojima žene mogu koristiti svoja politička prava. Građanska prava žena bit će određena na osnovu potpune jednakosti spolova.

Član 7. Različite vjeroispovijesti, etničke grupe i jezici u Rumuniji ne predstavljaju prepreku za uživanje i korištenje građanskih i političkih prava. Što se tiče korištenja političkih prava, stranac može imati prava koja ima Rumun jedino ako se naturalizira. O naturalizaciji se odlučuje u svakom slučaju zasebno, a odluku donosi Ministarski savjet u skladu s preporukom iz prijestoničkog Vrhovnog suda i kaže da podnosilac zahtjeva za naturalizaciju ispunjava potrebne uvjete...

Constituțiile, str. 71-72.

Da li su odredbe iz Ustava od 1923.godine predstavljale neki napredak u poređenju s prethodnim ustavima? Šta je predviđeno odredbama koje se tiču prava glasa za žene? Pogledaj zakone tvoje zemlje u XIX. i XX. stoljeću i pokušaj pronaći odredbe koje se odnose na pravo žena da glasaju. Koje su političke posljedice toga što se ženama osporava pravo glasa?

Opće pitanje:

Razmotrite odnos između građanskih prava, nacionalnog i vjerskog identiteta, spola i rase. Pogledaj sadašnji ustav tvoje zemlje i pronađi uvjete za dobivanje državljanstva. Razgovarajte o sadašnjoj situaciji i uporedite je sa situacijama koje su iznesene u ovim ustavima, ili s njihovim prikazima u knjigama o historiji tvoje zemlje. Kako objašnjavaš mehanizme koji se koriste za isključivanje iz države?

II-e. Nacija i crkva

II-17. Carigradska vaseljenska patrijaršija osuđuje običaj da se djeci umjesto kršćanskih daju starogrčka imena (1819.)

Odkora uveden običaj da se krštenoj djeci daju starogrčka imena [...] smatramo za potpuno neprikladan, i za način da se pokaže prezir prema kršćanskim imenima; dakle, postoji potreba da se uvedu vrlo stroga pravila [...]

Dimaras, str. 364

Šta misliš, zašto su ljudi počeli djeci davati starogrčka imena? Šta misliš o stavu patrijaršije? Da li je u redu da se vjerske starješine miješaju u odluku roditelja kakvo će ime dati svome djetetu? Da li bi u ovoj stvari miješanje državnih vlasti bilo isto tako neprimjereno? Koja su imena preovladavala u tvojoj zemlji tokom XIX. stoljeća? A danas? Šta misliš, da li su imena bila i oznaka vjerskog, regionalnog ili nacionalnog identiteta? Ko može odlučivati o identitetu?

II-19. Neka mišljenja o autonomiji grčke crkve u odnosu na Carigradsku vaseljensku patrijaršiju (1833.)

A. Teoklet Farmakides, pristalica autonomije
Crkva Kraljevine Grčke je juna 1833. godine proglasila autonomiju i nezavisnost.

[...] Grčki narod, pošto je proglasio svoju političku nezavisnost pred Bogom i ljudima još od početka slavne revolucije [...], također je obznanio da je njegova Crkva autonomna i nezavisna; **kako je cilj njegove svete borbe i crkvena i politička nezavisnost** [...], nije bila potrebna nikakva posebna dozvola ili pristanak, pošto politička autonomija ide podruku s autonomijom Crkve, već po samom vjerovanju Pravoslavne crkve [...] bez ikakve potrebe za posebnim aktom ili sporazumom; jer teritorija i Crkva su jedna ista stvar [...].

Matalas, str. 49.

Pošto je dobila nezavisnost, Grčka je morala riješiti i pitanje crkve. Većina Grka je pravoslavna, a patrijarh iz Carigrada bio je pod vlašću Turaka. Da ne bi i dalje bila podređena Osmanskom carstvu, Grčka pravoslavna crkva prekinula je odnose sa Carigradskom patrijaršijom. Žučne rasprave o tom pitanju ovdje su ilustrirane tekstovima iz pera Teokleta Farmakidesa (1784.-1860.) i Konstantina Ekonomosa (1780.-1857.).

B. Konstantin Ekonomos, protivnik autonomije

Koje su sve muke zbog slobodne Grčke zadesile našu braću koja su se našla van državnih granica? A vi tražite da ih ne zovemo ni Grcima ni braćom, već stanovnicima Turske i podanicima onoga što nazivate crkvom koja je u ropstvu! Vi tako otkidate (koliko god je to u vašoj moći) Grčku od Grčke i Grke jedne od drugih, drobeći naciju i stvarajući vjerski raskol koji će dovesti do unutrašnjih slabosti i teških sukoba među braćom. Tako vi, na kraju, državu Grka svodite na preuske granice i onemogućavate napredak kraljevine Grčke, koju podržava i sam Bog, činite to razarajući (opet onoliko koliko je u vašoj moći) nade i želje čitave jedne nacije, kao i mnogih stoljeća i mnoštva helenofilskih kršćanskih naroda! O, ljudi, zar je moguće da ste takvi?

Oikonomos, str. 336.-337.

Uporedi ova dva teksta. Koji se argumenti u njima iznose? Šta misliš, zašto je za grčku državu važno da ima autonomnu crkvu?

II-20. Dekret o uspostavljanju vlasti sinoda u Rumunskoj pravoslavnoj crkvi (1864.)

Član 1. Rumunska pravoslavna crkva jeste i bit će nezavisna od bilo koje strane crkvene vlasti u pogledu svoje organizacije i reda.

Član 2. Na čelu Rumunske crkve, čije je jedinstvo oličeno u Svetom sinodu, nalaze se mitropoliti i episkopi, a u upravljanju im pomažu episkopski sinodi.

Član 3. Sveti sinod Rumunske crkve je u dogmatskom jedinstvu svete pravoslavne vjere s velikom istočnom crkvom posredstvom savjetovanja s Vaseljenskom patrijaršijom u Carigradu.

UREĐENJE NACIONALNE DRŽAVE

Član 4. Sveti sinod Rumunske crkve čine:

- mitropoliti
- episkopi
- rumunski arhijereji
- tri predstavnika svake eparhije, izabrana od strane svjetovnog svećenstva, i oni mogu biti ili iz reda svećenika u toj parohiji ili laika koji poznaju crkveno učenje, dekani iz Jašija i Bukurešta.

[....]

Član 16. Nikada i ni iz kojih razloga Sveti sinod Rumunske pravoslavne crkve ne smije da umanjiti ili onemogućiti slobodu savjesti i vjersku toleranciju. Zakoni vjerske tolerancije su u svakom pogledu u nadležnosti zakonodavnih skupština. Jezik pravoslavne vjere u crkvama širom zemlje zauvijek će biti rumunski.

Murgescu, str. 255.-256.

Dekret je izdao knez Aleksandar Joan Kuza (1859.-1866.) u vrijeme izbivanja sukoba sa Carigradskom patrijaršijom zbog oduzimanja crkvenih dobara (1863.). Dekret je bio prvi korak u stvaranju nacionalne pravoslavne crkve, nakon čega je uslijedilo proglašenje autokefalnosti (1885.) i proglašenje Rumunske pravoslavne crkve za posebnu patrijaršiju (1925.).

Šta misliš, zašto je za rumunsku državu bilo toliko važno da ima zasebnu i nezavisnu crkvu? Kako država osigurava kontrolu nad crkvom? Kakve je odnose Rumunska crkva zadržala sa Carigradskom patrijaršijom? Uporedi ovaj tekst s tekstovima I-15 i I-24.

II-21. Komentar francuskog novinara Šarla Irijartea na stavove pravoslavnih i katoličkih svećenika o odnosu između vjere i nacije u Bosni (1875.-1876.)

Pravoslavni svećenici su veoma bliski sa ljudima svoje vjere i ne treba da se čudimo što su vođe pokreta [misli se na ustanak u Bosni 1875. godine] uglavnom bili ti grčko-pravoslavni svećenici koji ne samo da su dali znak za početak bune već su i sami uzeli puške u ruke i povelili svoj narod u borbu. Za te ljude su vjera i rasa ili nacija toliko slični da je riječ „Srbin“ počela da znači isto što i riječ „pravoslavac“.

Katolici to vide drukčije: za katoličke svećenike u Bosni pojam vjere je iznad pojma nacije i katolički svećenici, koji slušaju naredbe iz Rima, odvrću ljude od pobune. Najnapredniji među njima ograničili su se na to da na latinskom štampaju pozivaju susjednoj katoličkoj sili [Austro-Ugarskoj] da se prestane s ugnjetavanjem. Ne treba se čuditi što i dalje postoji nesaglasje između te dvije vjere [pravoslavne i katoličke]. Osmansko carstvo ne brine o obrazovanju kršćana, i to sa dobri razlogom: ono ulogu prosvjećivanja ostavlja crkvi što, prirodno, podrazumijeva da svećenici u svome naučavanju polaze od različitosti dviju crkava kao od osnove za sve dalje. Ishod takvog sistema je očigledan i koban: pravoslavna djeca od igumana, katolička djeca od fratara i muslimanska djeca od uleme uče samo da mrze jedna drugu, i to je ono u čemu su, na kraju krajeva, jedino i uspješna kad odrastu.

Yriarte

Analiziraj kako je opisan odnos između vjerskog i nacionalnog identiteta u katoličkoj i pravoslavnoj crkvi u Bosni. Da li se slažeš s mišljenjem da djeca koja su odgajana isključivo u svojoj vjeri uče samo da mrze jedna drugu? Kako bi se takve situacije mogle izbjeći? Kakva je bila uloga vjere u nacionalnom pokretu u tvojoj zemlji?

II-22. Bugarski ustav iz 1879. o položaju Bugarske pravoslavne crkve

Član 37. Državna vjeroispovijest u kneževini Bugarskoj je pravoslavlje.

Član 38. Bugarski knez i njegovi nasljednici moraju biti pravoslavne vjere, ali prvi izabrani bugarski knez može, izuzetno, da zadrži svoju prvobitnu vjeru.

Član 39. Bugarska kneževina u pogledu crkve čini nedjeljivu cjelinu s Bugarskom crkvom koja je podređena Svetom sinodu. Sveti sinod je najviši duhovni autoritet u Bugarskoj crkvi, gdje god on bio. U pitanjima dogme i vjere kneževina iz istog razloga ostaje u jedinstvu sa Istočnom crkvom.

Konstitucija, str. 6

Zašto se u ovom ustavu uređuju i crkvena pitanja? Ima li nekih odredbi koje se tiču vjere i crkve u ustavu koji je danas na snazi u tvojoj zemlji?

II-23. Mišljenje Nikole Pašića o odnosu srpskog naroda i pravoslavne crkve (1890.)

O pravoslavnoj crkvi

Prema tome jasno je zašto je pravoslavna crkva i narodna crkva. Zašto je tešnje svezana i srasla s dušom kakvog naroda, koji je ispoveda, no što to može biti katolička crkva. [...] Otuda se [nazivaju] srpska crkva, bugarska crkva, grčka crkva, ruska crkva. [...] Sve to ukupno uzevši slovenska pravoslavna crkva, spojena je od početka sa narodima slavenskim, koji su joj ostali verni, sačuvala tim narodima svojstva slavenska, karakterne crte i naravi koje su sad tek podesne da prihvate rezultate današnjeg napretka [...]

Suverenitet naroda

[...] Narod srpski podigao je sam srpsku državu, podigao je krvlju, trudom i umenjem svojim i ona nosi na sebi pečat njenog tvorca i potpuno je demokratska [...]. U svesti naroda da je sam kovač svoje države počiva i narodni suverenitet, narodna najviša vlast [...], vlast nad vlastima, vrhovna vlast nad svima vlastima, jemstvo je da narodni život ne može daleko zastraniti, da ustrojstva nenarodna, iako se kad-kad provuku kad narod takoreći spava, opet ne mogu korena uhvatiti i ostati dugo u životu.

Pašić, str. 128.-129., 137., 139.

Nikola Pašić (1845.-1926.), jedan od vodećih srpskih državnika od kraja XIX. stoljeća pa sve do dvadesetih godina XX. stoljeća. Poslije studija tehnike ušao je u politiku i 1881. godine osnovao Narodnu radikalnu stranku. U nekoliko navrata bio predsjednik vlade.

Kakva je uloga crkve po mišljenju pisca ovoga teksta? Kako on opravdava postojeće odnose između naroda i države? Šta misliš, šta ga je navelo da napiše ove redove?

II-24. Istočno-pravoslavna religija kao državna religija u Crnoj Gori

Iz ustava Svetog Sinoda u Knjaževini Crnoj Gori, 30. XII 1903. Član 1: Autokefalna pravoslavna Mitropolija u Knjaževini Crnoj Gori, kao član jedine svete, katoličanske i apostolske crkve, kojoj je pastir i glava Gospod i Bog naš Isus Hristos, čuva i održava jedinstvo u dogmatima i u kanoničkim ustanovama sa svima drugima pravoslavnim, autokefalnim crkvama, i ovo će jedinstvo ona čuvati i održavati do vijeka. Član 22: Odluke Svetog Sinoda o spoljašnjim poslovima postanu izvršne i za svakog obavezne, potrebno im je vrhovno Knjaževsko odobrenje.

Živko Andrijašević, str. 363, 370.

II-24.a Odredbe o vjeroispovijesti iz Ustava Knjaževine Crne Gore 1905.

Član 40: Državna vjera u Crnoj Gori je istočnopravoslavna. Crnogorska je crkva autokefalna... Sve ostale vjeroispovijesti slobodne su u Crnoj Gori. Član 128: Slobodno i javno izvršavanje vjerezakonskih obreda imaju u Crnoj Gori sve priznate vjeroispovijesti... Član 136: Zabranjuje se svaka radnja, upravljena protiv istočnopravoslavne crkve u Crnoj Gori (prozelitizam).

Živko Andrijašević, str. 431-432

IId. Infrastruktura nacionalne države

II-23. Značaj razvoja zanata za malu naciju – primjer Grčke (1841.)

Nema sumnje da raznovrsni zanati omogućavaju naciji da bude srećna. Bez industrije, nacija nikako ne može da napreduje i poveća svoju moć na kopnu i moru; ako se ne uvedu raznovrsni načini proizvodnje, nacija će morati da se osloni samo na prirodne resurse i neće moći da se razvija ni fizički ni moralno [...]

Drugim riječima, nacija bez industrije zauvijek će biti siromašna, zauvijek će u zajednici naroda ostati pasivna i beznačajna, objekat volje ove ili one moćnije nacije koja je ojačala ne zahvaljujući svojoj prirodnoj ljepoti, umjerenosti klimi ili plodnom tlu, ili pak svojoj brojnosti i priraštaju,

Drugim riječima, nacija bez industrije zauvijek će biti siromašna, zauvijek će u zajednici naroda ostati pasivna i beznačajna, objekat volje ove ili one moćnije nacije koja je ojačala ne zahvaljujući svojoj prirodnoj ljepoti, umjerenosti klimi ili plodnom tlu, ili pak svojoj brojnosti i priraštaju, već isključivo zahvaljujući održavanju, širenju i usavršavanju trgovine i pojedinih privrednih grana. Stoga su i predašnje i današnje moćne nacije postale prve među evropskim silama, i one su vrhunac svoje slave, veličajnosti i uzvišenosti dosegle zahvaljujući bogatstvu koje stižu kroz industriju i vanjsku trgovinu.

S. B. „Αι βιομηχανίαι“ [Industrije], dnevni list Αιών [Vek], 26. 2. 1841., br. 238 u: Psalidopoulos, str. 55.

Koji se nacionalni argumenti koriste kako bi se ljudi ubijedili da mala zemlja mora da razvija industriju? Šta misliš, zašto su ekonomski argumenti povezani s nacionalnim?

Sl. 5. Povezanost državne privrede sa predstavama o naciji – prva novčanica od 500 drahmi koju je izdala Nacionalna banka Grčke (1841.)

Sl.

Šta sve vidiš na ovoj novčanici? Šta je značenje svega toga? Zašto država mora imati svoju valutu? Koji su crteži i simboli na novčanicama u tvojoj zemlji? Šta misliš, da li kovani novac i papirne novčanice doprinose uobličavanju nacije i predstava o naciji? Ako je tako, onda kako?

I-26. Uloga željeznice u jačanju nacionalne države – primjer Rumunije (1879.)

U ovom poglavlju još treba da kažemo da je uticaj željeznice na običaje, prirodu odnosa među pokrajinama i uvećanje bogatstva mnogo veći; mnogi se pitaju hoće li uspjeti da razbiju dragocjeno nacionalno jedinstvo, da li je moguć preokret koji bi željeli, a nemaju dovoljno hrabrosti da to kažu, a neki su čak spremni da žrtvuju budućnost zemlje i suoče se sa prezirom zgrožene Evrope.

Niko ne zanemaruje činjenicu da na obje strane Milčova, izuzev onih koji su iskreni i prijateljski naklonjeni rumunskoj naciji, onih koji, na sreću, čine većinu, ima i drugih koji žale zbog jedinstvenosti Moldavo-Rumunije, kao i onih koji svoje mračne prijetnje kriju pod velom nezavisnosti i liberalizma, pokušavajući da te svoje projekte ostvare zloupotrebom narodnog raspoloženja. Ipak, možemo potvrditi da će, kada smanji razdaljinu među članovima velike rumunske porodice, kada mudrom kombinacijom željezničkih taksi olakša kruženje robe i ljudi, željeznica postati jedno od najvažnijih oruđa za slamanje spomenutih retrogradnih tendencija i efikasno doprinijeti ispunjenju velike želje rumunske nacije: ujedinjenju svih dijelova stare Dakije.

Brătianu, str. 51.-52.

Konstantin I Brătianu (1844.-1910.), vojni topograf, oficir generalštaba, kasnije general i član rumunske Akademije.

Željeznica podstiče modernizaciju privrede, ali je i značajno sredstvo u stvaranju nacije. Šta je za Brătianua važnije? Zašto? Kako se može objasniti potreba za izgradnjom željeznice?

II-27. Mišljenje bugarskog kneza Aleksandra Batenberga (1879.-1886.) o značaju željeznice (1879.-1881.)

Knez: „Škole i zakoni nisu toliko važni koliko je važna željeznica.“ Odlučeno je da glavni grad bude Sofija zato što važan međunarodni put Beograd – Istanbul prolazi kroz nju. Zimi je put preko balkanskih planina kroz Berkovicu ponekad potpuno neprohodan. Knez je spomenuo da se ne treba bojati da će Austrijanci preko te željeznice preuzeti od Bugara trgovinu. Knez: „Nije nam važno ko će izgraditi željezničku prugu, važno je da je dobijemo što prije.“

Jirecek, str. 27.

Uporedi ova dva teksta. Zašto je novonastaloj državi važno da razvije željezničku mrežu? Koji su rizici vezani za izgradnju željeznice?

II-28. Opis bugarske željeznice krajem XIX. stoljeća

Za vrijeme turske vladavine izgrađena željeznica, koja je povezivala Jambol s Edrenom i Istanbulom, bila je u vlasništvu barona Hirša [austrijskog Jevreja i milionera].

Vagoni su bili mali i podijeljeni na kabine; kabine su imale vrata na obje strane, a ispred vrata su bile dugačke drvene stepenice koje su koristili kondukteri. Oni su se uvijek iznenada pojavljivali na vratima kupea kao igračke koje iskaču iz kutije; noću su nosili male lampe na gas obješene oko vrata. Željeznički službenici su nosili strane uniforme, većina su bili Ermeni ili Levantinci, i nisu govorili bugarski. Oznake na željezničkim stanicama bile su na francuskom, a vozovi su polazili nakon što bi se zvono oglasilo tri puta. Svako putovanje za Kremenli bilo je veseo doživljaj pun neizvjesnosti i novih zanimljivih stvari. Željeznička stanica, vozovi, stranci, nepoznati jezici. Mogao se osjetiti duh velikog i nepoznatog svijeta, bio je to kratak susret sa svijetom snova. A putovanje za Sofiju bilo je prava ekspedicija koja se pripremala danima...

Konstantinov, str. 19.-20.

Pronađi neke slike željezničkih stanica. Pogledaj njihovu arhitekturu.

II-29. Bugarski zakon o mjerama (1889.)

Član 1. Od sada će osnovna jedinica mjere za dužinu u Kneževini Bugarskoj biti metar. [...]

Član 6. Osnovna jedinica mjere za zapreminu bit će litar. [...]

Član 7. Osnovna mjera težine bit će gram, tj. težina jednog kubnog centimetra destilirane vode u vakuumu na temperaturi od 4 stepena celzijusa. [...]

Pretvaranje starih mjera u nove i obrnuto

A. Mjere za dužinu

I. Pretvaranje starih mjera u nove

Član 9. Građevinski aršin dugačak je 758mm (0,758m)

Jedan (krojački) aršin dugačak je 680 mm (0,680m).

Jedan lakat dugačak je 650 mm (0,650m).

[...]

Sl. 6. Nove tehnologije i nacionalni simboli – reklama za šivaće mašine (Grčka, kraj XIX. stoljeća)

Sl.

Atina, zbirka Grčkog književnog historijskog arhiva, Fotopoulos, str. 480

Opće odredbe

Član 13. Za mjere koje se tiču hrane ovaj zakon stupa na snagu 1. juna 1889., a za druge mjere 1. januara 1892. [...]

Član 16. Uvođenje novih mjera u državne institucije je obavezno od 1. januara 1889.

Svi državni službenici su obavezni da u zvaničnim dokumentima koriste nove mjere.

Svi građani koji posluju sa državnim institucijama također su obavezni da izvještaje i proračune koje podnose institucijama izraze u novim mjerama.

Državen vestnik, br. 7 od 19. januara 1889.

Zašto među prve mjere koje uvodi država spada i obaveza primjene novih mjernih jedinica? Pokušaj pronaći ekonomske, socijalne i kulturne razloge za to. Misliš li da se radi o sredstvu državne kontrole?

Štampana razglednica na kojoj se reklamira kompanija za proizvodnju šivaćih mašina Singer. Šivaće mašine su se u grčkoj štampi reklamirale još od 1884. godine, a širom zemlje počele su se koristiti oko 1900. godine. Tada su i dobile ime „Olga“, u čast kraljice koja ih je poklanjala siromašnim devojkama i nevjestama

Kratko prokomentiraj ovu sliku. Analiziraj figure prikazane na njoj, njihovu odjeću i ono što čine. Zašto su nacionalni simboli korišteni u reklamama? Na koji način reklamiranje može doprinijeti jačem identifikiranju s vlastitom nacijom? Da li se preko reklama mogu širiti stereotipi o etničkim i vjerskim grupama? Da li se na taj način povećava razlika između „nas“ i „njih“? Da li se danas na televizijskim i radioreklamama u tvojoj zemlji koriste historijske ličnosti ili teme koje podstiču nacionalnu identifikaciju? Da li su pripadnici drugih nacionalnih, etničkih ili vjerskih grupa prikazani kao tipični predstavnici svoje grupe ili kao neko s kim "mi" treba da se poredimo?

Ile. Stvaranje nacije

II-30. Zapostavljanje hrvatskog jezika, opaske Ivana Kukuljevića (1843.)

Znam ja da mi, koji smo ovdje sakupljeni, većinom ne znamo dobro naš jezik i da se u cijeloj našoj domovini lako daju na prste izbrojiti osobe obadvojega spola koje dobro znaju čitati, pisati i govoriti materinskim jezikom. A što je tomu uzrok nego to što ga mi u javnom životu i u poslovima nigdje ne upotrebljavamo i njime se samo toliko zabavljamo kao gizdavi gospodar sa svojim plaćenim slugom. Još ne zna većina našeg naroda kakva je to slast i milina moći smjeti govoriti svojim prirodnim materinskim jezikom. To može iskreno osjetiti samo onaj koji je duže vremena morao stanovati i živjeti među tuđim narodima u tuđim državama. Mi svoj jezik čuvamo još uvijek samo za družinu i za naše kmetove.

Wein, str. 541.

Sve dok je tokom tridesetih godina XIX. stoljeća nije zapljusnuo talas nacionalizma, u Hrvatskoj (i Transilvaniji) je latinski bio zvanični jezik. Mađarska vlada pokušala je u mađarske škole i institucije uvesti mađarski umjesto latinskog. Raširena je bila i upotreba njemačkog. Ipak, hrvatski reformatori željeli su da se za zvanični jezik proglasi hrvatski, i to su uspjeli izboriti 1847. godine. U znaku te borbe Ivan Kukuljević (1816.-1889.) pisac, historičar i političar, jedan od vodećih hrvatskih reformatora - obratio se hrvatskom saboru, kao njegov član, prvi put na hrvatskom 1843. godine.

Na koji se način Kukuljević zalaže za širu upotrebu hrvatskog jezika? Kukuljević je bio plemić – da li se to vidi iz ovoga teksta? Zašto Kukuljević tvrdi da samo mali broj ljudi govori maternjim jezikom, ako tim jezikom govore svi kmetovi (koji nisu malobrojni)?

II-31. Značaj jezika za identifikaciju s nacijom – mišljenje Slovenaca (1861.)

Idući kroz zamak, dječak je naišao na dvojicu, slično odjevenih, koji su se prepirali i gurali jedan drugog; jednog od njih nije razumio, dok je drugi govorio jezikom koji mu je bio poznat, a i lice tog drugog mu se učinilo nekako blisko; stoga mu je pritekao u pomoć, jer on svakako jeste bio njegov sunarodnik.

Dječak je sunarodnika i zemljaka prepoznao po govoru i po tome bi ga uvijek prepoznao i među stotinama ljudi koji su svi isto ili različito odjeveni. Jezik je najbolji znak po kom se može odrediti ko pripada kojoj naciji; onaj ko još od djetinjstva govori tvojim jezikom, taj pripada tvojoj naciji. I šta je onda zapravo nacija? Poslije svega što je naučio lutajući svijetom, dječak voli sve narode i svi su mu ljudi dragi, a voli da prilazi onima koji su iz njegove domovine: onima koji imaju iste običaje i manire kakvi su i u njegovom domu; čak i kada su drukčije odjeveni, on ih može prepoznati po govoru, po njihovom narječju. Svi koje razumije, čije su riječi bliske njegovom srcu, svi su oni dio njegove nacije.

Članak *Šta je nacija? A šta je slovenačka nacija?* napisao je Ivan Macun, učitelj i historičar književnosti koji je u formi priče opisao doživljaje dječaka koji putuje po svojoj zemlji i pokušava otkriti ko su njegovi sunarodnici. Priča je objavljena 1861. godine u ljubljanskim novinama *Novice* (Novosti).

Šta misliš o tome što pisac naglašava značaj jezika za nacionalni identitet? Mogu li ljudi koji govore različitim jezicima pripadati istom narodu? Navedi primjer.

II-32. O značaju jezika za identitet Rumuna, iz pera Titu Majoreskua (1866.)

Moderni narod mora živjeti u nacionalnoj državi i mora imati nacionalni jezik i književnost. [...] Svaki Rumun zna da je Rumun, i šta god radio, on se mora truditi da se na neki način nadoveže, posredno ili neposredno, na latinsku tradiciju iz koje je iznikao njegov duhovni svijet. Do sada je ova istina, sasvim opravdano, praktične posljedice imala prije svega na naš jezik i književnost. Jezik je Rumunima najdragocjeniji podsjetnik na latinske pretke, a danas ih podsjeća na još jednu starinu, i uvijek ih je samo on vodio pravim putem, i jedino zahvaljujući njemu nisu lutali i utapali se u talasima doseljenika koji su plavili Trajanovu Dakiju.

Majorescu, I, str. 277

UREĐENJE NACIONALNE DRŽAVE

Titu Majoresku (1840.-1917.), književni kritičar, esteta, univerzitetski profesor, političar (zamjenik ministra, ministar, premijer), istaknuti član društva „Junimea“. Doktorirao filozofiju u Gisenu, a prava diplomirao u Parizu. Kao rumunski premijer bio predsjedavajući na Mirovnoj konferenciji u Bukureštu (1913).

Kako pisac objašnjava odnos između jezika i identiteta? Šta ti o tome misliš?

II-33. Peticija hrvatskog Sabora Franji Josifu za osnivanje Južnoslavenske akademije nauka i umjetnosti (1867.)

Vaše c. kr. Apoštolsko Veličanstvo, kralju i gospodaru naš premilostivi! Narod trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije (...) nikada nije sa svoje krivnje zaostao ni u kojem obrazovanju duha čovječanskog. Povijest njegova kaže mnogoga junaka, to na koplju, to na peru, to na svakom radu uma i srca. Nu ta povijest žalibože kaže i uzroke, s kojih se naš narod danas ne može takmiti s drugim narodima, sretnijima u znanostima koje su današnjeg vijeka – veća nego li ikada -glavna poluga svakoj državi. Sabor je ovaj osvjedočen, da je naš narod u svome znanstvenom i književnom razvitku (...) dospio dotle, da mu nastaje dužnost: pobrinuti se za najviše književno i znanstveno sudiš te: to je pak akademija, bez koje ne mogu znanosti napredovati kritično, a po tom niti uspješno.

Laszowsky, str. 127.

Na koji način Sabor obrazlaže potrebu da se osnuje akademija? Kako se u ovom pismu objašnjava zadatak akademije? Da li današnji akademici predstavljaju književnu i naučnu elitu, ili je njihov ugled opao, u poređenju sa XIX stoljećem?

➤ Sl. 7. Nacionalno pozorište u Bukureštu, razglednica (kraj XIX. stoljeća)

Sl.

Kako objašnjavaš to što se glavne državne institucije zovu „nacionalne“? Znaš li za još neke institucije koje se nazivaju „nacionalnim“?

II-34. Značaj jezika i književnosti u razvoju nacija – izvod iz statuta Društva za objavljivanje djela albanske književnosti (1879.)

Nacija je prosvjećena i civilizirana zahvaljujući azbuci svog jezika. A svaka nacija koja nema pismo i azbuku za svoj jezik jeste barbarska i još u mraku.

Myzyri, str. 40

Zašto sastavljači ovoga statuta misle da je za naciju važno da ima svoj jezik i književnost?

II-35. Pismo makedonskih studenata u Sankt Petersburgu o makedonskom književnom jeziku (1902.)

Postavlja se pitanje: kada već postoje srpski i bugarski književni jezik, da li je potrebno stvarati i poseban makedonski književni jezik? Za to postoje dva razloga:

1. kada je početkom XIX. stoljeća stvoren srpski književni jezik, nije se obraćala pažnja na govor istočne Srbije, zapadne Bugarske i Makedonije, tako da proglašenjem hercegovačkog govora za književni jezik nisu zadovoljene potrebe istočne Srbije, zapadne Bugarske i Makedonije. Kada je nastao bugarski književni jezik, tako što je za njegovu osnovu prihvaćen istočnobugarski dijalekt, dijalektima istočne Srbije, zapadne Bugarske i Makedonije također nije posvećeno dovoljno pažnje. Parcijalnost procesa stvaranja bugarskog i srpskog književnog jezika samo je pomogla podjeli balkanskih Slovena na dva tabora koja se međusobno bore i takmiče upravo u vezi s onim što su zajedničke karakteristike i srpskog i bugarskog jezika. S druge strane, da je u procesu stvaranja ovoga ili onoga nacionalnog jezika jedan od balkanskih dijalekata uzdignut na rang zajedničkog književnog jezika, onda bi sukob Slovena sa različitim dijelova Balkanskog poluostrva bio izbegnut i čitav bi Balkan bio ujedinjen u jednu nacionalno-kulturnu cjelinu. Mi smatramo da su makedonski dijalekti, koje Bugari smatraju bugarskim a Srbi srpskim, zapravo neka sredina koja bi mogla poslužiti kao vezivno tkivo za danas međusobno neprijateljski nastrojene Bugarsku i Srbiju. Drugi razlog za uzdizanje jednog makedonskog dijalekta na nivo književnog jezika jeste nužnost da se uklone bugarske i srpske pretenzije na Makedoniju, da se ukine nacionalna propaganda koja demoralizira makedonski živaq, da u Makedoniji dođe do ujedinjenja Slovena koji bi onda nadalje imali ključnu ulogu u političkoj historiji Makedonije [...]

Makedonium, str. 56

Koji je cilj ovoga teksta? Šta njegovi autori misle o nužnosti stvaranja književnog makedonskog jezika? Šta misliš, šta zapravo znači stvaranje književnog jezika?

II-36. Planovi da se pobude nacionalna osjećanja Rumuna u Transilvaniji -pismo dr. Drageskua upućeno Emiliji Raciju (1874.)

[...] Narodu kao što je rumunski ne pristaje uloga prosjaka. Naši preci su davali i uzimali: mi ne možemo da prosimo! Treba više da mislite na seljake i žene. Preporod počinje s njima. Od žena napravite majke, dobre supruge i dobre Rumunke, a seljake pretvorite u ljude koji će imati svijest o vlastitom dostojanstvu, svojim pravima i dužnostima – tek tada će biti učinjen najteži i najvažniji korak ka napretku i spasenju.

Uz njihovu pomoć moći ćete da napravite sve: škole, prepisku, konferencije, jer oni su sredstvo. [...]

Lungu, str. 141.-142.

Koji su, po mišljenju pisca ovoga teksta, načini da se u Transilvaniji ojačaju rumunska nacionalna osjećanja? Šta misliš, zašto je naglasak stavljen na žene i seljake? Kakva je uloga namijenjena ženama?

II-37. Plan za konsolidiranje albanskog nacionalnog pokreta – pismo novinara Faika Konice baronu Goluhovskom (Brisel, 1897.)

A. Pod jedan. Ciljevi kojima treba težiti i koje treba ostvariti:

1. Razvoj albanskog nacionalnog osjećanja, praćen jasnom sviješću o svemu što nas suštinski razlikuje od Turaka. [...]

3. Raditi tako da svi Albanci, u okviru zakona i poštovanja vlasti, razumiju na koji način treba da usmjere želju za privrednim i intelektualnim napretkom koji će, kao dio pratećih okolnosti, ubrzati rješavanje „istočnog pitanja“.

B. Pod dva. Sredstva koja treba koristiti:

a. Novine koje će na toskijskom, gegijskom¹⁹ i francuskom objavljivati narodne pjesme, historijske hronike, patriotske poeme, tekse o privrednim temama i političke komentare u vidu vijesti, što sve neće nekim neprijateljskim stavovima izazivati podozrenje Porte, niti pak laskavim porukama podsticati naklonost kod Albanaca...

b. Dva ili tri puta godišnje štampati jednostavne male dvojezične pamflete, na kojima će kroz pitanja i odgovore koji nadilaze tekuća politička pitanja biti podsticana nacionalna osjećanja [...].

c. Škole: one moraju biti centar našeg interesiranja, tim prije što Albanci svim srcem žele da se one otvore; međutim, nema ni prave inicijative da se to učini, a nema ni dovoljno učitelja. Stoga je neophodno da se iz svih mjesta gdje su škole potrebne turskoj vlasti pošalju dopisi.

d. Vjeroispovijest: prijateljski odnosi se moraju uspostaviti sa svim vjerama, naročito sa bektašijama [muslimanski vjerski red], čiji uticaj u ovom trenutku može biti od koristi; s obzirom na mogući razvoj stvari u budućnosti, treba se u potpunosti okrenuti uspostavljanju vjerske autonomije.

¹⁹Toskijski i gegijski su glavni dijalekti albanskog jezika.

UREĐENJE NACIONALNE DRŽAVE

C. Dozvolite da u zaključku ponovim kako sve naše aktivnosti i svi poduhvati moraju biti prožeti ovim dvjema zamislima: ne treba stvarati partiju, već svi mi treba da se založimo za jedan cilj; novine (časopisi), udruženja, škole, propaganda – sve to mora nositi pečat spontanog pokreta u kojem nas ranije veže, prijateljstva i simpatije ni na koji način ne smiju obeshrabrivati.

Konitza 2000., str. 14.-15.

Faik Konica (1875.-1942.), jedna od vodećih ličnosti albanske kulture u prvoj polovini XX. stoljeća. Poslije studija u Dižonu i Parizu, odlazi 1897. u Brisel, gdje je izdavao albanske novine *Albania*. Za te novine bila mu je potrebna finansijska podrška Austro-Ugarske, koju je i dobio nakon molbe upućene tadašnjem austrougarskom ministru vanjskih poslova grofu Agenoru Goluhovskom.

Analiziraj sredstva koja su predložena za jačanje albanskog identiteta.

II-38. Uputstva za predavanje historije u Grčkoj (1881.)

Fotopoulos, str. 259

Cilj predmeta historija Grčke u osnovnoj školi nije da učenici zapamte historijske događaje, datume i historijske ličnosti, ili da prošire svoja opća znanja o historiji; cilj je, s jedne strane, moralno vaspitanje djece, buđenje historijske svijesti, kao i stvaranje dostojnih pripadnika ove slavne nacije, a s druge strane, sistematizacija historijskog znanja koje se podučava u okviru drugih školskih predmeta i podsticanje da se to znanje usvoji. Kada shvate veličinu i slavu svojih predaka, koji su postali veliki zbog toga što su se pridržavali zakona, istrajno radili, bili hrabri i čiste duše, te stoga prezirali materijalna dobra i prkosili smrti, boreći se za slobodu i vršeći svoju dužnost, duše mladih Grka bit će ispunjene divljenjem, željom da slijede njihov primjer i nastave slavni život svoje nacije.

Koulouri, str. 263.

Analiziraj ovaj tekst i objasni koji su ciljevi podučavanja historije. Šta misliš o svrsi proučavanja historije danas?

➤ Sl. 8. Djeca odjevena u historijske nošnje (Grčka, oko 1875.)

Sl.

Da li školske svečanosti služe samo za razonodu ili su sredstvo učenja i sredstvo kojim se jača nacionalni identitet?

II-37. Pokušaj da Rumunija dobije svoj nacionalni sport (1898.)

Gospodin Haret²⁰, ministar sporta, u želji da podstakne bavljenje fizičkim vježbama u našoj zemlji inicirao je takmičenja bukureštanskih srednjih škola povodom 10. maja. Učenici su se takmičili u „oini“²¹, a) pobjednici su dobili počasni pehar koji pripada školi sve do naredne godine, kada će se, na isti dan, ponovo organizovati isto takmičenje. Sklonost gospodina ministra da propagira fizičko vježbanje kroz takmičenje u našim izvornim sportovima po svemu je dobrodošla

a) zato što će mladi ljudi opet vidjeti takmičenja, pa i sami u njima sudjelovati u našim sportovima kojima je donedavno prijetio nestanak; b) zato što će ti sportovi, u kombinaciji s usvajanjem dobrog sistema gimnastičkih vježbi, pružiti pravo tjelesni odgoj, nacionalni i patriotski, odgoj koji je zaista neophodan zemlji koja želi, zarad svojih sinova, biti snažna, ugledna i da izaziva strahopoštovanje.

Ionescu, str. 1106.

Znaš li da li se u tvojoj zemlji neki sport smatrao, ili se još uvek smatra, nacionalnim sportom? Šta misliš, zašto je krajem XIX. stoljeća bilo onih koji su smatrali da je potreban „nacionalni sport“? Čemu su ti ljudi težili?

Sl. 9. Diploma učesnika u sportskom takmičenju srednjoškolaca u organizaciji lista „Gazet Sporturilor“ (Rumunija između dva rata)

Sl.

ACIME, 37/2000

Pobjednicima je lovorov vijenac na glavu stavljala djevojka obučena u tradicionalnu narodnu nošnju, koja je trebalo da simbolizira Rumuniju.

Kako je ovdje Rumunija predstavljena? Razgovarajte o tome kako je ona vizuelno i simbolički povezana s dječacima koji marširaju. Koji su simboli i kakva su grafička rješenja diploma koje se danas dodjeljuju u tvojoj zemlji? A u vrijeme između dva rata?

²⁰Spiru C. Haret (1851.-1912.) doktorirao je matematiku u Parizu. Kad se vratio u Rumuniju, radio je kao univerzitetski profesor, zatim kao visoki službenik zadužen za obrazovanje i u tri navrata kao ministar vjera i obrazovanja. Predstavlja simbol nastojanja da se oko 1900. godine modernizira obrazovanje u Rumuniji.

²¹Oina se smatra rumunskom nacionalnom igrom. Sličan je bejzbolu, igraju dva tima od po 12 igrača, svaki na polju od 80 sa 50 metara. Lopta je prečnika 6-9 cm, a palica je dugačka do 95 cm. Iako se smatra nacionalnom igrom, veoma malo ljudi se njome aktivno bavi i poznaje pravila.

UREĐENJE NACIONALNE DRŽAVE

II-40. Iz Raspisa Ministarstva prosvjete i crkvenih djela Crne Gore 1908. godine

Cilj je vaspitanja moralni karakter, čija je pojava uslovljena mnogostranim obrazovanjem. Te prema ovome zadatak je nastave da da učenicima mnogostrano obrazovanje. Dakle, nužno je radi mnogostranog obrazovanja da se učenički duh udubi u pojedine elemente narodne kulture i da sve što saznaju ne ostane u njihovom duhu odvojeno, osamljeno i pocjepkano, već da se združi i spoji po jednakosti i srodnosti ideja. Ovu vezu zahtijeva jedinstvo svijesti i jedinstvo duha.

Pavićević, Raspopović, str. 650

II-41. Albanski kralj Zogu I. o značaju vojne obaveze za stvaranje nacije (1928.)

Smatram da vojska, kao obrazovni faktor, predstavlja najvišu vrijednost. Ovoj zemlji je iznad svega potrebno obrazovanje, i muškarci koji su pozvani da služe vojsku vratit će se kući sa širim pogledima na svijet. Morate razumjeti da prosječan Albanac ne zna ništa o tome kojoj naciji pripada. Njemu je vrhovni autoritet uvijek bio vođa plemena, bej, i stoga ga treba postepeno učiti da svoju lokalnu lojalnost, inače po sebi hvale vrijednu, preusmjeri na centralnu vlast. On zapravo treba da nauči da je ne samo pripadnik plemena nego isto tako i građanin države.

Fischer, str. 23.

Ahmed Zogu (1895.-1961.), najveći albanski državnik u međuratnom periodu, predsjednik države od 1925. do 1928., i albanski kralj Zogu I. od 1928. do 1939. godine.

Šta je značajnije u viziji kralja Zogua: uloga obaveznog vojnog roka u povećanju odbrambene moći zemlje, ili pak njegova uloga u obrazovanju nacionalnog identiteta mladih Albanaca? Šta misliš, da li je obaveza služenja vojnog roka podobno sredstvo za postizanje tih ciljeva? Kakvi su stavovi prema služenju vojske u društvu u kojem ti živiš?

➤ Sl. 10. Rumunski dječčić odjeven kao vojnik (1916.)

Sl.

Kako objašnjavaš običaj da se dječaci oblače u vojničke uniforme? Šta misliš, da li je u pitanju samo moda ili to ima neko društveno i pedagoško značenje?

II-42. Cilj obrazovanja u Turskoj, prema shvatanju Zije Gokalpa (1914.)

Ako pogledate nastavni program u turskim školama, vidjet ćete da se djeca podučavaju iz tri oblasti: (1) uče jezik, književnost i historiju, što su zapravo turski jezik, turska književnost i turska historija; (2) uče Kuran, zatim čitanje tekstova Kurana u pravilnom ritmu i s pravilnim izgovorom, katehizam, historiju islama i islamskih jezika (arapskog i perzijskog); (3) uče i matematiku, prirodne nauke i strane (evropske) jezike, koji će im biti od pomoći u daljem proučavanju tih nauka, kao i gimnastiku i zanatske vještine. To pokazuje da naše obrazovanje ima tri cilja: turkizam, islamizam i modernizam. Nijedan turski roditelj neće dozvoliti da njegovo dijete ne nauči turski jezik, ili da ne upozna tursku historiju. Ali on želi i da njegovo dijete bude moderno obrazovano, osim što je obrazovano kao Turčin i musliman. Stoga se čini da za nas potpuno obrazovanje obuhvata tri stvari: tursko obrazovanje, islamsko obrazovanje i moderno obrazovanje. [...] Ova tri aspekta obrazovanja treba uzajamno da se podupiru i dopunjuju. Ali, ukoliko ne odredimo funkciju svakog od njih i ne ograničimo njihove sfere na razuman način, ne prenaplašavajući nijedno, onda se može dogoditi da oni jedni drugima protivrječe, pa čak i da budu međusobno nespojivi.

Vucinich, str. 157.-159.

Zija Gokalp (1876.-1924.), vodeća ličnost mladoturskog pokreta i glavni ideolog turskog nacionalizma.

Šta misliš o piščevoj želji da napravi ravnotežu između tri tipa obrazovanja? Da li je bilo praktično da se sve te vrste obrazovanja uvedu u osnovnu školu? Kakva je bila situacija u tvojoj zemlji početkom XX. stoljeća? A danas?

II-43. Protivnici kritiziraju Ataturkovu politiku po pitanju historije i jezika (privatni dnevnik, 1932. godina)

17. jul 1932.

Mustafa Kemal je organizovao historijski kongres u Ankari. [...] Govore gluposti, tvrde da je čitav svet turski. [...] Osam godina je Mustafa Kemal predstavljan kao genije za vojnu teoriju, kao genije za politiku, kao genije za poljoprivredu i tako dalje. Sada on želi da od sebe napravi velikog historičara. [...] Svrha ovoga kongresa je sljedeća: Mustafa Kemal otkriva do sada nepoznate stvari u historijskoj nauci, nudi novu teoriju historije i postaje veliki historičar, genije za historiju. Čovjeka mora biti stid kada vidi da neko pokušava da učini nešto tako smiješno. [...] U knjizi koju je objavio, strelicama je obilježio sve zemlje koje je Turska osvojila. Nema nijednog jedinog mjesta do kog Turci nisu stigli. On Grke proglašava za Turke zbog riječi „ege“, a Iraci su zapravo Turci zbog jednog sloga (Ir). Kakva glupost, kakvo neznanje, kakva sramota! Zaboravio je nesretni Iran [...] Ako države postaju turske samo zato što imaju „ir“, šta onda nije u redu sa Iranom? I on ima „ir“. Da, nije moguće da je toliko glupo. [...]

Tako je Gazi rekao Junus Nadiju da u rječniku šejh Sulejmana Čagataja postoji riječ „kilturmak“ i da treba samo ukloniti sufiks „mak“ i dobije se reč „kiltur“ koja je izvorna franačka riječ za kulturu. Oni su od nas uzeli tu riječ. O, zemljo otvori se i progutaj me! Da li da plačem ili da se smijem? Kada čitam ove izmišljotine, onda je sramota mene, koji sam u Parizu. Taj „kilturmak“ je, naravno, ništa drugo do „getirmek“ (donijeti). Gdje je tu kultura? [...]

8. septembar 1932.

U današnjem izdanju Milijeta²² stoji da Mustafa Kemal ide na skup lingvista u dvorac Dolmabahçe. Bože, smiluj se na naš jezik. [...] Ko zna šta će sada izmisliti. [...]

Pitanje jezika postat će još složenije. Bit će teško napraviti novu čistku. Bilo bi mnogo bolje da to nije ni pokušavao. Zaista ne znam šta mu sve to treba. U roku od dvije godine postao je historičar. Objavio je historiju Turske koja je puna njegovih izmišljotina, i sada se to mora učiti u školama. Jadna turska djeca koja na to gube vrijeme! A sada je odjednom postao i filolog.

Nur, III, str. 547.

Jezik i historija bili su od ključnog značaja za Ataturkovu politiku njegovanja nacionalizma. Šta misliš o pretjerivanjima koje u svome privatnom dnevniku kritizira jedan njegov intelektualni suparnik? Da li bi takva kritika imala efekta da je izrečena javno? Da li znaš za slične slučajeve u tvojoj zemlji?

²²Misli se na novine pod tim nazivom.

UREĐENJE NACIONALNE DRŽAVE

II-44. Mahmud Esad Bozkurt o nacionalističkoj suštini „Ataturkove revolucije“

Državne poslove u novoj Republici Turskoj vodit će isključivo Turci. Nemamo povjerenja u one koji nisu Turci. Ataturkovu revoluciju karakterizira ponajprije turski nacionalizam i prenaplašavanje turskog porijekla. To je princip koji je izbrisao prošlost. To je princip koji je uveo modernost. Čitava turska revolucija i sve što je ona učinila zasnovano je na tom principu. Svako, pa i najmanje odstupanje od njega isto je što i nazadovanje i znači smrt.

Bozkurt, str. 354.-355.

Mahmud Esad Bozkurt bio je ministar unutrašnjih poslova u vrijeme Ataturka. Jedan je od prvih ideologa koji je sistematično predstavio „kemalizam“ kao zaokruženu doktrinu

Opće pitanje:

Uporedi tekstove II-34, II-35, II-36, II-37, II-38 i II-39, kao i slike 8, 9 i 10; koja su se sredstva koristila za formiranje i održavanje zajedničkog identiteta u novim nacionalnim državama u jugoistočnoj Evropi?